

פרשת השבוע "יישב חנוכה" (ובו ד' עניינים בביאור הפרשה ופרק "נחשבה")

"בכור העוני" סדרת סיפורים מיוחדים על העוני הירושלמי (ח"א)

"והדליקו נרות בחצרות קדש"

סיפור מיוחד לחנוכה -- מאת הרב רבי יאיר וינטוק שליט"א.

נגזר עליו כעונש על מה שביקש לישב בשלווה בעולם הזה.

ועדיין צ"ע, דאיתא בגמ' בשבת (דף י' ע"ב) "אמר רב מתא בר מחסיא, אמר רב חמא בר גוריא, אמר רב, לעולם אל ישנה אדם בנו בין הבנים, שבשביל משקל שני סלעים מילת, שנתן יעקב ליוסף, יותר משאר אחיו, נתקנאו בו אחיו ונתגלגל הדבר וירדו אבותינו למצרים". משמע שעל עון זה קרתה המכירה ולא בשביל שביקש לישב בשלווה? וכבר עמדו בזה תוס', דהרי בלאו הכי נגזר על בני ישראל, לירד למצרים, גם בלא חטא זה, דכתיב בברית בין הבתרים "ועבדום ועינום אותם?" ותירצו, שמא לא היה נגזר עליהם עינוי כל כך, אלא על ידי זה, שהרי ארבע מאות שנה התחילו משנולד יצחק, יעו"ש. ודוחק לומר, דגמ' זו תחלוק על המדרש שמופיע כאן ברש"י, וצ"ע.

ולולי דמסתפינא **הוי אמינא,** דאכן הגזירה הייתה על זה שביקש לישב בשלווה, דלפיכך נענש מהבן האהוב לו ביותר יוסף, שהרי העונש הזה היה עונש פרטי ליעקב אבינו, כפי שמתבאר בחידושי מרן הגרי"ז הלוי זי"ע שעמד בקושיא על שהתורה מבארת את הסיבה לכך שנענש במכירת יוסף, ותמה על כך: וכי מכאן החלו צרותיו? והלא יעקב הוא מסכת ארוכה של צרות, כמה וכמה צרות אירעו לו עוד קודם למכירת יוסף, כגון צרת לבן, צרת עשו, מיתת רחל, מעשה דינה. על כל אלו לא שואלים למה אירעו עמו כל כך הרבה צרות, רק כאשר מגיעים למכירת יוסף מחפשים טעם מיוחד לזה, לא מצאו חז"ל ביעקב חטא נוסף לתלות בו עונש זה, כי אם זה שביקש לישב בשלווה בעולם הזה, הלא דבר הוא!?

ותירץ מרן הגרי"ז על זה, דבאמת על שאר הצרות שפקדוהו אי אפשר לקרותם "צרתו של יעקב אבינו" צרה פרטית, אלא צרה כללית של כלל ישראל, כי יעקב הוא יסוד הבניין של עם ישראל ועם ישראל נבנה ביסורים. כבר מתחילת התהוותו, חייב הוא לעבור "כור היתוך" להיותו "עם סגולה" ולפיכך כל הצרות שהתרחשו עם יעקב, אי אפשר לכנותם צרותיו של יעקב אבינו כאדם פרטי, אלא הכל הוא חלק מהגזירה של "וענו אותם ארבע מאות שנה" אבל צרה זו של יוסף, הייתה צרה פרטית של יעקב אבינו ולא של הבנים.

א) למה נענש יעקב בצרת יוסף?

איתא בפרשה (בראשית פר' ל"ז פס' ב') **"אלה תולדות יעקב יוסף בן שבע עשרה שנה היה רועה את אחיו בצאן והוא נער את בני בלהה ואת בני זילפה נשי אביו ויבא יוסף את דבתם רעה אל אביהם"**.

ובפרש"י: "ועוד נדרש בו, וישב- ביקש יעקב לישב בשלווה, קפץ עליו רוגזו של יוסף. צדיקים מבקשים לישב בשלווה, אמר הקב"ה, לא דיין לצדיקים מה שמתוקן להם לעולם הבא, אלא שהם מבקשים לישב בשלווה בעולם הזה" ע"כ.

נראה לומר בזה, דממה שמקדימה התורה לכתוב בפסוק קודם לכן "וישב יעקב בארץ מגורי אביו בארץ כנען" ומסמיכה לו תולדות יעקב וגלגולי סיבותיו ונדודיו מכאן והילך עד לירידה למצרים, והכל תלוי ביוסף. מכאן מספרת התורה איך התרחש בפועל המעשה שנמכר יוסף והתוצאות שהביאו עד לירידה למצרים.

משמע שהתורה באה לפרש את הפורענות שקיבל יעקב, על זה שביקש לישב בשלווה בעוה"ז, והכל נסבב ע"י יוסף, כי יוסף נמכר בגלל זה למצרים. לפי מדרש זה, נראה כי אלמלי ביקש יעקב לישב בשלווה בעוה"ז, לא היה יוסף נמכר למצרים. ויש לתמוה ע"ז מאד, והרי העונש נחתם על זה שביטל את מצוות כיבוד אב ואם משך כ"ב שנים, נמצא שיוסף צריך להימכר למצרים ללא כל שייכות לזה שיעקב מבקש לישב בשלווה?

ואין לומר, כי אלמלא חטא זה, יכולה הייתה מכירת יוסף להיעשות שנים אחרי כן. אך כיון שביקש לישב בשלווה, קפץ ומיהר עליו רוגזו של יוסף, ו"קפץ" הוא לשון הקדמה בטרם עת. זה אינו, דהרי נגזר על בני ישראל לישב במצרים כמניין "רד"ו"י שנים, לאחר שישבו "ק"ץ" שנים בארץ ישראל. ואם יוסף היה נמכר לאחר מיכן, כל החשבון היה משתבש?

ובדוחק אפשר לומר, דעל יעקב נגזר שאחד מבניו לא יכבדו במשך כ"ב שנים. אך לא היה בכלל זה דין דווקא על יוסף, אלא כל אחד מהשבטים יכול היה להיות "שבט עברתו". זה שיוסף שהוא בנו האהוב עליו יותר מכל ילדיו, שהוא זה שיבחר להיות שבט עברתו, כל זה נתחדש עתה בחטא שביקש לישב בשלווה בעוה"ז. ולפי"ז "קפץ" עליו רוגזו של יוסף דווקא ולא של שבט אחר, זה

זרעך" והוא פדאו. ובתוסי' [ד"ה שפדאו מצער גידול בנים] הקשו עליו: וז"ל "ולא נהירא, חדא דאינו צער אלא שמחה, כדאמרין (ברכות דף ס"ג ע"א) גבי עובד אדום שברכו ה' בבנים, בשכר הארון שהיה בביתו. ועוד, דלאברהם היו בנים מקטורה? וצריך לומר, צער על יוסף ואחיו וגלגול ירדת מצרים".

חזינן מדברי תוס' דעל אברהם הוטל גם צער המריבה שהייתה בין יוסף ואחיו, דלעולם היה צריך להיות מוטל על אברהם אבינו, אם עליו היה מוטל תפקיד בנין י"ב השבטים. כי אי אפשר לגדל את השבטים ולבנות את הבניין, בלי לעבור את כל הצער שנעשה למגדל בהתהוות הבניין.

ואם היה תפקיד בניין השבטים מוטל על אברהם, היה על אברהם אבינו לעבור את כל המעשה של מכירת יוסף וגלגול ירדת מצרים, בזה שיעקב לקח על עצמו את התפקיד, הוא פדה את אברהם מצער גידול בנים. הרי דצער שיש לו ממכירת יוסף היא אינה צרה פרטית שלו אלא צער כללי של עם ישראל, ודלא כפי שאומר מרן הגר"ז.

ומו"ר הגרמ"ד הלוי שליט"א ענה לו שאין בזה כל קושיא על מרן הגר"ז זי"ע. ובביאור העניין צריך להקדים את הפסוק "וישלחו מעמק חברון" וברש"י (תמה ע"ז) "והלא חברון בה? וכי אלא מעצה עמוקה של אותו צדיק הקבור בחברון, לקיים מה שנאמר לאברהם בין הבתרים כי גר יהיה זרעך".

כלומר עתה בשליחות לשכם מתחילה להסתובב הסיבה לגלות, כי נאמר לאברהם אבינו "גר יהיה זרעך בארץ לא להם" ועתה על ידי יוסף מתגלגלת הסיבה שעל ידי תתחיל הגלות, כי יעקב ירד בעקבותיו יחד עם האחים. והכי כתיב בתהילים (פ' ק"ה פס' י"ז) "שלח לפניכם איש לעבד נמכר יוסף". ה' יתברך סיבב לשלוח את יוסף למצרים, כדי שגלות מצרים תתחיל דרכו.

נמצא שבמכירתו וירדתו של יוסף למצרים נעשתה צרה לישראל, שהרי בכך התחילה הגלות ובה מתקיימת הגזירה של "גר יהיה זרעך" כמו כן האחים נאלצו לרדת ונאסרו ובנימין מגיע בפעם השניה למצרים, הרבה צער היה לישראל מכך, כל זה היה צער לכלל ישראל ולא רק ליעקב.

לפי"ז יש במכירת יוסף תרי עניינים: א) צרה פרטית שיש ליעקב אבינו, זה שחשב שיוסף נטרף והיה לו צער עצמי פרטי גדול מאד. ב) צרה כללית של כלל ישראל כי דרך מכירתו של יוסף נאלצים עתה השבטים יחד עם יעקב לרדת למצרים ובכך מתחילה הגזירה הכללית של גר יהיה זרעך בארץ לא להם.

עתה לפי זה יש לבאר את כוונת התוס', דכוונתם הייתה שהיה על אברהם לסבול עם יצחק בנו שהוא בכלל זרעו ועליו נאמר כי גר יהיה זרעך. והיה יצחק נמכר למצרים, ויחד עמו היה אברהם יורד למצרים אחרי כן. והיה מן הראוי שיסבול את הצער הזה הוא עצמו, אם בו מתחיל

תדע, שהרי כל השבטים ידעו היטב כי יוסף נמכר לעבד ולא נחרב חלק מהבניין, אם היה יעקב אבינו יודע זאת לא היה מתאבל כלל כ"ב שנים, אלא מצטער על ריחוקו כ"ב שנים (והיה גם בזה די בשביל לכפר על זה שנמנע מלכבד את אביו ואמו כ"ב שנים, שהרי די היה לו להעניש על זה ולא היה צריך לסבול גם אבל מיותר של כ"ב שנים, שהרי את הצער הזה הוא לא גרם להם כלל). נמצא דצרת יוסף היא צרה פרטית לגמרי שלא שייכת לכלל ישראל, חז"ל תלו זאת על כך שביקש לישב בשלוה, שבשביל זה הוטרדה שלוותו כ"ב שנים, עכת"ד מרן זי"ע.

והנה, אם יעקב אבינו לא היה משנה "בן בין הבנים" לא הייתה המכירה יכולה להתקיים במציאות, כי לא הייתה סיבה לשנוא את יוסף והיאך תתקיים הגזירה שנגזרה עליו? ועל זה אומרת הגמ' בשבת, לעולם אל ישנה אדם בן בין הבנים, שבכך הוא הביא שטאה בין האחים ובכך נתגלגלה המכירה בפועל.

נמצא ששני הדברים היו בבחינת "זה וזה גורם". אחד לא יכול להיות בלא השני. החטא ביסודו הוא, מה שביקש לישב בשלוה בעולם הזה, אבל העילה להביא זאת אלי גמור, ע"י דבר נוסף, ואותו רוצה הגמ' ללמדנו, שיהיה בזה אדם מאד, לא לשנות בן בין הבנים כי בכך הוא מביא לקנאה בין הבנים. כי אלמלי נתגלגל שנעשתה ההעדפה גלויה מצד יעקב כלפי אחד מן היררשים, לא הייתה נוצרת העילה שיהיו השבטים נגררים לשנוא את יוסף כל כך.

(אף שהתורה עצמה כותבת לנו, כי יוסף עצמו הביא כביכול על עצמו את השנאה, בגין חלומותיו ובקשתו לפיתרונות, שיביאו את האחים להשתחוות אליו? נראה לומר, דאם יעקב אבינו לא היה משנה אותו, בכך שעשה לו כתונת פסים ובזה הראה להם כי הוא הממשיך שלו, שכן גם לימדו את כל מה שלמד בבית עבר כל י"ד שנים. לא היו האחים מתייחסים להוצאת הדיבה שלו עליהם וגם לחלומות בכזו שנאה, השנאה שנגרמה בשל השינוי הביאה שסברו כי על פי דין הוא "רודף" וכי הוא מתנכל להם שלא יהיה בניין י"ב השבטים מהם.

נמצא שעיקר השנאה הייתה על העדפה של "בן בין הבנים" והכל היה רק בגדר "מסייע" שיכול לחול רק כשיש לו את הסיבה על מה לחול).

והקשה תלמיד חכם חשוב, למו"ר הגאון האמיתי מרן רבי משולם דוד הלוי שליט"א (ישלח לו הקב"ה רופ"ש בקרוב משולם דוד בן אלטע הענדיל), על דברי מרן הגר"ז זי"ע, שהם נגד גמ' ערוכה בסנהדרין (י"ט ב') דדרשו על הפסוק "לכן כה אמר ה' אל בית יעקב אשר פדה את אברהם" וכי היכן מצינו ביעקב שפדאו לאברהם? אמר ר' יהודה שפדאו מצער גידול בנים. והיינו דכתיב "ולא עתה יבוש יעקב". ופירש"י: שפדאו מצער גידול בנים, שהוטל עליו טורח השבטים, שעל אברהם היה מוטל אותו טורח, דכתיב "והרביתי את

מה שביקש יעקב הוא לישב בשלוה בעוה"ז, משמע שאין לו לישב בשלוה בעולם הזה, אבל אין כתיב "ביקש יעקב שלא יסבול גיהינום בעוה"ז". משמע שאם לא היה מתפלל על שלוה וגם לא על יסורים שפיר דמי. ואלו לדברי רב נחמן בר רב חסדא טוב להם לצדיקים שיהיה להם גיהינום עלי אדמות כדי שלא יסבלו בעוה"ב.

עוד הקשה מו"ר שליט"א דרבא עצמו סתר את משנתו, דבמס' ברכות (דף ס"א ע"ב) איתא "אמר רבא לא איברי עלמא אלא לרשיעי גמורי או לצדיקי גמורי. אמר רבא לידע איניש בנפשיה אם צדיק גמור הוא אם לאו. אמר רב לא איברי עלמא, אלא לאחאב בן עומרי העולם הזה ולרבי חנינא בן דוסא העולם הבא. ובפרש"י ד"ה לרשיעי גמורי: העולם הזה שאין להם בעולם הבא כלום, וצריכים ליטול שכרן כאן. כגון אחאב שהיה עשיר מאד, דקאמר ליה בן הדד כספך וזהבך לי הוא. לצדיקי גמורי העוה"ב, שאין להם בעולם הזה כלום, כגון רבי חנינא בן דוסא שדי לו בקב חרובין מערב שבת לערב שבת" עכ"ל.

מריהטת דברי רש"י שעירב דברי רב ורבא נראה שרב ורבא שיטה אחת הן. שלא נברא העולם הזה רק לרשעים שייחנו ממנו והעוה"ב לצדיקים הגמורים, כי לא היה להם בעולם הזה כי הוא זה. ויש לעיין דא"כ סותר רבא את עצמו, שהרי בהוריות טען רבא וכי איזה פסול יש שיש לצדיקים גם את העולם הזה וגם את העולם הבא?

ורצה מו"ר שיחי' לתרץ, דבגמ' בהוריות מדבר רבא על צדיקים שאינם גמורים, שבלאו הכי כבר נהנו מן העולם הזה, דלא יענשו על זה שלא שנא הוא הדבר עליהם. אבל לצדיק גמור כרבי חנינא בן דוסא עדיף שלא יהיה לו שום שייכות עם העולם הזה.

ולא זכיתי להבין, וכי רבינו הקדוש שהיו לו את שני העולמות, כי לא פסקו מעל שולחנו לא חזרת ולא צנון. ועליו נאמר "יתורה וגדולה במקום אחד" וכי ניתן אותו להגדיר חלילה וחס כצדיק שאינו גמור? אמנם אפשר לומר שרבי עצמו לא נהנה מעולמו בכי הוא זה, שהרי הגביה את י' אצבעותיו למעלה בעת פטירתו להורות שלא נהנה מן העולם הזה בכי הוא זה. נמצא שכל העושר שהיה לו לא נטל ממנו כלום. אבל דבר זה יכול רק אחד בדרגה של רבי הקדוש אבל שאר צדיקים אם יקבלו כאן שכר בעולם זה יגרע מחלקם בעולם הבא ועל כן מי שיש לו כאן משהו זה מעיד עליו שעדיין רחוק הוא מלהיחשב כצדיק גמור.

(ולפ"י יש לתמוה, דא"כ איזו הנאה יש לו שכעת יודע הוא כי מעמדו בעולם העליון לא טוב? ולמה לא סני לו זה גופא, שכעת מתברר מעמדו בעולם האמת!)

עוד יש להבין אם אין ראוי לצדיק שיטול מן העולם הזה כלום נמצא שכל מה שנוטל מתנקה לו מחשבון של מעלה. (ולפיכך ביקשה האשה צדקנית מבעלה שיתפלל

הבניין ועליו לסבול את הצער הכללי שיש לכלל ישראל. בזה שיעקב מקים את הבניין כלל ישראל, עוברת כל הגזירה ליעקב ובכך הוא פודהו מצער גידול בניו.

ומכל מקום תמה מו"ר שיחי' על התוס', דלשון פדאו מצער גידול בניו אינו ברור, דאם כל זה קאי רק על הירידה והמכירה למצרים. מה לכל זה עם צער גידול בניו, יותר היה מתאים לומר שבכך מנע ממנו יעקב צער של כלל ישראל.

(קושיא זו אינה קשורה לעצם התירוץ שלו על דברי מרן ז"יע אלא על עצם ההסבר של התוס' בדברי הגמרא, דלרש"י מתפרשים דברי ר' יהודה, שפדאו מצער גידול בניו" כפשוטו גידול השבטים נחשב צער גידול בניו, אבל זה שמצטער במכירת יוסף ויורד למצרים אין זה קשור לגידול בניו אלא לעמוד בסבל כלל ישראל, והניח בצ"ע).

(ב) למי נבראו העולם הזה והעולם הבא?

בפרש"י: "ועוד נדרש בו, וישב- ביקש יעקב לישב בשלוה, קפץ עליו רוגזו של יוסף. צדיקים מבקשים לישב בשלוה, אמר הקב"ה, לא דיין לצדיקים מה שמתוקן להם לעולם הבא, אלא שהם מבקשים לישב בשלוה בעולם הזה" ע"כ.

לפי דברי המדרש הנ"ל נראה דשתי עולמות יש. העולם הזה שמתוקן לרשעים, הם אלו שנהנים ממנו ואין להם כל שייכות עם חיי העולם הבא. והעוה"ב השמור כולו לצדיקים ואין להם מקום בעוה"ז. ולזה מדוקדק מלשון רש"י, לא דיין לצדיקים מה שמתוקן להם לעוה"ב אלא מבקשים הם לישב בשלוה בעוה"ז. כלומר אי אפשר להיות נוחל נחלת שני עולמים.

הקשה על זה מו"ר הגאון האמיתי רבי משולם דוד הלוי שליט"א דבגמ' בהוריות (דף י' ע"ב) כתיב "דרש רב נחמן בר רב חסדא, מאי דכתיב יש הבל אשר נעשה על הארץ וגו', אשריהם לצדיקים שמגיע להם כמעשה הרשעים של עולם הבא בעוה"ז. אוי להם לרשעים שמגיע אליהם כמעשה הצדיקים של עולם הבא בעולם הזה.

כלומר אשרי לצדיקים שסובלים בעוה"ז כמו הרשעים שסובלים בעולם הבא כי בכך מתמרקים עוונותיהם בעוה"ז ובעוה"ב כולו טוב. ואוי להם לרשעים שנהנים בעוה"ז כמו הצדיקים בעוה"ב כי בזה משלמים להם על מה שעשו בעולם כדי לטורדם בעולם הבא. אבל רבא מחולק עליו בזה וטענתו: אטו צדיקי אי אכלי תרי עלמי מי סני ליה? כלומר למה לא נפרש כפשוטו, שטוב לצדיקים שנהנים גם בעולם הזה, ואוי להם לרשעים שסובלים גם בעולם הזה שאין להם טובה באף אחד מן העולמות.

הנה דברי המדרש שהביא רש"י נאים הם רק לשיטת רב נחמן בר רב חסדא, שאין לצדיקים לחפש טובה בעולם הזה אבל לשיטת רבא לכאורה איזו תביעה יש עליהם, למה אסור להם ליהנות גם מהעולם הזה? ברם באמת גם לדברי רב נחמן בר רב חסדא לא אתי שפיר, שהרי

בעול הזה, והטענה עליו הייתה שאל לא להיפטר ממשא צרותיו. וכמאר הגמ' בברכות "בהדי דכבשי דרחמנא למה לך?" הקב"ה מנהל את העולם עם החשבונות האין סופיים שאין לנו בהם כל השגה ואנחנו צוריו צריכים לעשות את המוטל עלינו.

אלא דלפי"ז יש להבין, אי"כ אין כאן עונש, אלא אי פטור, דהיינו לא הועילה תפילת יעקב להיפטר מהעול שנחתם עליו בלאו הכי, ולשון "קפץ עליו רוגזו של יוסף" מורה שהוא זה שעורר על עצמו את העונש מהו? וצ"ע לע"ע.

ג) בעניין מדליקין מפני החשד.

איתא בגמ' שבת (דף כ"א ע"א) "אמר רב הונא, פתילות ושמונים שאמרו חכמים אין מדליקין בהן בשבת, אין מדליקין בהן בחנוכה, בין בשבת בין בחול. אמר רבא מאי טעמא דרב הונא? קסבר כבתה זקוק לה ומותר להשתמש לאורה, ורב חסדא אמר מדליקין בה בחול אבל לא בשבת. קסבר אין זקוק לה ומותר להשתמש לאורה.

ובפרש"י כתב דמ"ד זקוק לה סבר דחייב לתקנה הלכך צריך לכתחילה לתקנה יפה דילמא פשע ולא מתקן לה. ומותר להשתמש לאורה, הלכך בשבת אסור שמא יטה לצורך תשמיש. ולמ"ד אין זקוק לה הלכך בחול שרי. ואמרינן בגמ' אמר ר' זירא אמר רב מתנה ואמרי לה אמר ר' זירא אמר רב, פתילות ושמונים שאמרו חכמים אין מדליקין בהן בשבת מדליקין בהן בחנוכה, בין בחול בין בשבת, אמר ר' ירמיה מאי טעמא דרב? קסבר כבתה אין זקוק לה ואסור להשתמש בה לאורה.

והקשה ב"בית הלוי" אליבא דמ"ד כבתה אין זקוק לה, דמאי שנא מה דאמרינן בגמ' גבי חצר שיש לה שני פתחים צריכה שתי נרות משום חשדא, דזימנין דחלפי בהאי ולא חלפי בהאי ואמרי כי היכי דבהאי פיתחא לא אדליק בהאי נמי לא אדליק, מהאי טעמא גופא היו צריכים להדליק גם אם כבתה לגמרי משום חשדא דשמא לא הדליק כלל? מה נאמר דכוונת הגמ' אין זקוק לה שרואים שהנר עתה חשוך וניכר עליו שקודם לכן היה דולק, דבהאי גוונא ליכא חשד כלל. אין זה אמת, דדין כבתה אין זקוק לה מיירי אף שכבה לחלוטין שאין ניכר אם דלק היום ואפילו הכי אמר רב כבתה אין זקוק לה יעויין מה שהאריך בזה.

והקשה מו"ר מרן הגרמ"ד שליט"א על קושית הבית הלוי דלכאורה אין לה כל מובן, דנראה דמה שחייבו בחצר שיש לה שני פתחים בכל אחד מהפתחים אין זה דין שכדי לצאת מידי חשד צריכים הדלקה מחודשת כדי שלא יחשדוהו, דלכאורה נראה דדין זה הוא מעיקר דין ההדלקה דלגבי חיוב הדלקת נר קבעו חכמים הלכה גבי בית שיש לו שני פתחים חל חיוב ההדלקה על שני פתחיו באופן שלא יהיה חשד ומעיקר דין ההדלקה החילו חיוב על שני הפתחים גם

שייטלו את הרגל של הזהב שהגיע אליהם כי זה ירד משולחן של מעלה). אי"כ למה אכן לא יהיה שנוי לצדיקים שיקבלו חלק מהחשבון שלהם בעוה"ב כאן בעוה"ז שהרי נמצאו אוכלים את עולמם בחייהם וצ"ע.

ורצה מו"ר לומר דרך נוספת בעניין. דבאמת רבא לא הולך בדברי רב כלל ולעולם רבא אזיל לשיטתו בגמ' בהוריות.

ומה שאמר "לידע איניש בנפשיה אי צדיק גמור אי רשע גמור הוא", לכאורה אינו מובן כלל, שהרי אף אם יש לו חלק בעולם הזה איך יהיה נחשב כרשע גמור אם יודע הוא בנפשו שיש בו הרבה מעשים טובים ומצוות רבות, אי"כ רשע גמור אינו יכול להיות?

אלא צריך לומר להיפך. שאם יש לו עוה"ז ע"כ שהוא צדיק גמור, כי אם לא היה צדיק גמור היו לו יסורים כדי למרק את חטאיו, שהרי כיון שאינו רשע שיקבל את הגיהינום למעלה, צריך הוא לקבל את הגיהינום למטה, כדי שיגיע זך ונקי לעולם הבא, אלא ע"כ שהוא צדיק גמור ומותר לו ליהנות מן העולם הזה.

ומה שאומרת הגמ' שהעוה"ז הוא לרשעים, היינו ליהנות ממנו בצורה גשמית גסה. אבל אין חלילה וחס טרוניה לקב"ה שיהיו צדיקים עשירים, אבל הם יודעים לא ליהנות ממנו בצורה גשמית גסה אלא לקדש זאת לרוחניות צרופה.

לפי"ז יש לומר, דמה שאומר המדרש שאין לצדיקים בעולם הזה שלוה היינו שלוה גשמית. אבל שלוה רוחנית שמסייעת לשבת וללמוד, אדרבה מעלה היא, כי "שמעתתא בעי צילותא כיומא דאיסתוונא" ודו"ק היטב.

הערה למתבוננים!

בפרש"י: "ועוד נדרש בו, וישב- ביקש יעקב לישב בשלוה, קפץ עליו רוגזו של יוסף. צדיקים מבקשים לישב בשלוה, אמר הקב"ה, לא דיין לצדיקים מה שמתוקן להם לעולם הבא, אלא שהם מבקשים לישב בשלוה בעולם הזה" ע"כ.

יש לתמוה, מהי השלוה שנאסר ליעקב לשאוף אליה. הרי ברור כשמש שלא היה ליעקב שום שייכות עם ענייני העוה"ז, כל מגמתו בעוה"ז היא ללמוד תורה יומם ולילה בלי להרפות ממנה לרגע קט, מה אי"כ פסגת שאיפותיו, להמשיך לשבת ללמוד תורה ושמעתתא בעי צילותא, אי אפשר ללמוד תורה מתוך יסורי הגוף והנפש האם שאיפה כזו היא פסולה? וכי יש עניין ללמוד דווקא עם יסורים?

ולכאורה נראה היה לומר, שיעקב התפלל שיותר לא יסבול צרות עד סוף ימיו. כלומר אותן הצרות שהיו אמורות להיות עליו, עליהן ביקש שלא יהיה הוא הנושא אותן.

וכפי שפטר את אברהם מצרת יוסף ואחיו ומן הירידה ממצרים, כך יהיה עוד אחד מבניו שיעמוד תחתיו וישא

שני הפתחים דמקום כזה שיש לו לכל רוח פתח משלו ואין העוברים מצד זה עוברים בצד השני התם ראו חכמים לחייב את שני הפתחים בחיוב הדלקה נפרדת, אמנם סיבת המחייב הוא מפני החשד, אבל לאחר הסיבה הוחלה התקנה על שני פתחי הבית כל אחד בפני עצמו.

אבל בגוונא דילן הרי חיוב ההדלקה הוא על הגברא וכיון שאם מדליקים עליו בביתו הרי הוא נגרר לביתו ובני ביתו יכולים לפוטרו מן החיוב אפילו שאינו גר עתה בבית נמצא שאין את עיקר המחייב בהדלקה ולמה שנחייבו בהדלקה רק מסיבת חשד, דהיכן מצינו שעשו חכמים תקנה מחודשת של חיוב הדלקה רק כדי להוציא מן החשד? ואין זה דומה לחצר שיש לה שני פתחים שכבר הוטלה חובת ההדלקה על הגברא שבחצר וכבר תיקנו שכשהוא עושה הדלקה שיעשה זאת באופן שאין עליו חשד.

אלא על כרחך חזינן בדברי המגיד משנה כהבנת הבית הלוי, דגדר התקנה של מפני החשד הוא חיוב הדלקה בפני עצמו שתיקנו חז"ל לחייב את האדם בהדלקה כדי שלא יבוא לחושדו ודו"ק.

(מהרה"ג החו"ב בעל ויברך דוד שליט"א)

ד) מקור מנהג הדלקת נר חנוכה בתוך הבית

ידוע שמנהג רוב ישראל בחו"ל היה להדליק בתוך הבית, וכן מנהג הרבה קהילות בארץ ובחו"ל עד היום, ועל מנהג זה העידו כל הראשונים בני ארצות אירופה, מחזור ויטרי סי' רל"ח, תוס' שבת כ"א ע"ב ד"ה דאי, ספר התרומה סי' רכ"ח, סמ"ג עשה דרבנן ה', סמ"ק מצוה ר"פ, העיטור, שו"ת הרשב"א ח"א סי' תקמ"א, הריטב"א שבת כ"א ע"ב, הרא"ש שבת פ"ב סי' ג', הטור סי' תרע"א, הגה"מ פ"ד מהל' חנוכה אות ל', השבה"ל סי' קפ"ה, ארחות חיים הל' חנוכה סי' ג' וסי' ט"ו, כל בו סי' מ"ד, ועוד.

ומנהג זה קשה מאוד, דהא גרסינן בשבת כ"א ע"ב: "תנו רבנן נר חנוכה מצוה להניחה על פתח ביתו מבחוץ אם היה דר בעלייה מניחה בחלון הסמוכה לרשות הרבים ובשעת הסכנה מניחה על שלחנו ודיו", מבואר שמעיקר הדין אם אין סכנה או אונס צריך להדליק דוקא מחוץ לפתח הבית.

והנה בפשטות הטעם שהדליקו בתוך הבית היה משום שחששו מהתנכלות שכיניהם הגויים, ולכן היה כמו שעת הסכנה דאז מניחה על שולחנו ודיו, וכמ"ש הראבי"ה הלכות חנוכה סי' תתמ"ג: "פירוש בשעת הסכנה שגזרו על המצות... והוא הדין סכנה אחריתי כגון אנו שאנו דרין בין הגויים,

יחד וכך היא חובת ההדלקה שכל פתח בפני עצמו חייב בהדלקה, אשר על כן אף שהדליק בפתח אחד עוד לא יצא ידי חובת ההדלקה שלו, שהרי יש לו עוד פתח שמחייב במצוות ההדלקה ולפיכך אין זה שייך כלל לדין כבתה אין זקוק לה שמעיקר הדין כבר קיים את מצוות ההדלקה שלו ואין להחיל עליו חיוב חדש דהיכן שמענו על מי שכבר קיים את המצוה שמעתה נחייבנו שוב כדי שלא יחשדוהו שלא קיים את המצוה?

(יש לעיין לפי פירוש מו"ר מרן הגרמ"ד שליט"א אם חובת הדלקה זו מצריכה ברכה בפני עצמה ואם אמנם הוא עצמו שכבר הדליק בפתח אחד מהיכי תיתי שיצטרך לברך על ההדלקה בפתח השני שהרי מצד חובת גברא יצא כבר ידי חיובו, אבל יש בעצם ההדלקה חיוב גמור שיכול היה לחייב את המדליק לברך, משא"כ גבי כבתה זקוק לה שם אין החיוב הדלקה מעצם הדין רק עניין של הפקעה מידי חשד ועל זה בודאי שאין לברך).

ועל כרחך צריכים לומר שהבית הלוי למד גדר אחר בדין של חיוב הדלקה מפני החשד, דחובת ההדלקה בשני הפתחים אינה חיוב הדלקה בשני פתחי הבית, דבאמת רק פתח אחד חייב בהדלקה, רק שיש חיוב דין לצאת ידי החשד והיות ואם ידליק בפתח אחד ישאר עליו חשד, לכן עליו לעשות חובת השתדלות שלא יהיה פתח אחד שמביא עליו חשד, נמצאנו למדים אם כן שכדי להימלט מפני החשד צריכים להדליק שוב ולכן הקשה הבית הלוי שפיר דגבי כבתה שייכא נמי האי סברא ולמה שלא יצטרך להדליק את הנר מצד החשד. אלא שצריך להבין את הסברא שלכאורה מוקשית מאד וצ"ע.

ב

כתב הרמב"ם (פ"ד מהל' חנוכה הל' י"א) וז"ל "ואורח שמדליקין עליו בתוך ביתו אינו צריך להדליק עליו במקום שנתארח בו בתוך ביתו, אין לו בית להדליק עליו בו, צריך להדליק במקום שנתארח בו, ומשתתף עמהן בשמן ואם היה לו בית בפני עצמו אף ע"פ שמדליקין עליו בתוך ביתו צריך להדליק בבית שהוא בו מפני העוברין" עכ"ל. וכתב עלה במגיד משנה וז"ל "ואם הייתה וכו' בהלכות אי פתח בבא לנפשיה מיחייב לאדלוקי משום חשדא, ופירוש רבינו אפילו שמדליקין בתוך ביתו וכן עיקר, דוודאי בכה"ג כיון שפתח בבא לנפשיה אי לא מדליק איכא חשדא, וגדולה מזו אמרו למעלה בחצר שיש לה שני פתחים בשתי רוחות שצריכיה להדליק מפני החשד ופירש בגמ' חשדא דבני מתא, דזימנין דחלפי בהא ולא חלפי בהא, ואמרו כי היכי דבהאי פתחא לא אדליק בהאי פתחא נמי לא אדליק ע"כ בגמ' שם".

ולכאורה דברי המגיד משנה הללו צריכים עיון, דלמה גדולה מזו שנינו דדוקא גבי חצר שיש לה שני פתחים בשני רוחות דבכהאי גוונא הוטלה חובת ההדלקה על

יחזור הדבר לקלוקולו", כמו דאמרינן בביצה ד' ע"ב לגבי יו"ט שני, וכ"כ התוס' ר"ה ל"ב ע"ב לגבי התקיעות במוסף, והוא כמ"ש הפוסקים על הפטרה בנביא וחזרת הש"ץ וברכה מעין שבע וקידוש בביהכ"נ, ועוד דברים שאף שבטל הטעם לא בטלה התקנה.

אך קשה מאוד לומר כן, כי לכאורה זה שייך רק על תקנה מיוחדת, שבזה אף שבטל הטעם לא ביטלו את המנהג משום שמא יחזור לקלוקולו, אך כאן אין זה תקנה מיוחדת אלא כך נאמר הדין מעיקרא, שלכתחילה יש להדליק בחוץ ובשעת הסכנה אפשר להדליק בפנים, והרבה דברים יש שבשעת מלחמה או גזירה א"א לקיימם כתיקונם, ובודאי משום זה לא ישתנה הדין, ועוד שהרי גם בזמן הגמרא היתה סכנה משום חברי, ואעפ"כ המשיכו להדליק בחוץ, וגם הבה"ג והשאלות כתבו להדליק בחוץ.

ובשו"ת דבר יהושע ח"א סי' מ' הפליג לחדש יותר מזה, שאחר הסכנה בטלה כל המצוה להדליק בחוץ, כמו שמצינו בכתובות שאחר הסכנה בטלה התקנה שבתולה נשאל ליום הרביעי, אך כבר השיגו עליו כמה מגדולי דורינו דיש לחלק בין הסכנה דהכא לסכנה דהתם מכמה טעמים, וגם לשון הגמרא "ובשעת הסכנה מניחה על שולחנו" משמע להדיא דרק בשעת הסכנה עושה כך, אבל בעת שלום צריך להדליק בחוץ, (ובדבר יהושע שם אותיות י' - י"ג נדחק בזה בכמה אופנים), וגם א"א להמציא שעקרו את תקנת חז"ל בלי מקור ברור בגמרא או בראשונים, וגם בבה"ג ובשאלות וברמב"ם ובטור וש"ע הביאו את דינא דגמרא להדליק בחוץ, הרי שסברו דשייך גם האידנא, וכן מוכח שלא כדבריו מדברי רוב הראשונים שהובאו לעיל, שכתבו שבזמנינו ג"כ הוי כשעת הסכנה, ולדבריו הוה להו למימר טפי שבזמנינו כבר בטלה לגמרי התקנה להדליק בחוץ.

ויש שכתבו שבחו"ל היה קשה להדליק בחוץ משום שחיו בארצות קרות, והיה מן הנמנע להדליק בחוץ מחמת הגשם והרוחות, אמנם קשה דהרי יכלו להדליק בתוך בתי זכוכית כמו שעושים בזמנינו, ובודאי ידעו לעשות כן בכל הדורות כי תמיד היו להם פנסים מיוחדים ללכת עמם בחוץ בלילות החורף, ועי' שו"ת שאלת יעב"ץ ח"א סי' קמ"ט שכתב שלדעתו גם חכמי התלמוד היו עושים כך.

ולהכי לא מדליק מבחוץ", וכ"כ בארחות חיים הלכות חנוכה סי' ג': "ועכשיו בגלות שאין אנו יכולים לקיים המצוות בשלימות מניחה על פתח ביתו מבפנים", וכתב עוד בסי' ט"ו: "וכתבו מקצת הגאונים ז"ל דבזמן הזה **שמדליקין בפנים מפני חשש שמא יכבוה גוים שאנו דרים ביניהם**", וכ"כ בספר **המאורות** שבת כ"א ע"ב: "אבל כשמדליקין בתוך הבית כגון עכשיו **שאדם מתיירא מפני גוים שלא יזרקו בהם אבנים ויזיקו לנו והוי כשעת הסכנה**", וכ"כ בשו"ת הריב"ש סי' קי"א: "שעתה שיד האומות תקפה עלינו ואין אנו יכולים לקיים המצוה כתקנה, ומדליק כל אחד בפתח ביתו מבפנים".

אמנם באור זרוע הלכות חנוכה סי' שכ"ג כתב: **"והאידנא דליכא סכנה לא ידענא מאי טעמא אין אנו מדליקין בחצירות"**, וכן באוהל מועד שער מועד קטן דרך א' נתיב ה' כתב: "ועכשיו נהגו להניחו על הפתח ומבפנים ואע"פ שאינו בשעת הסכנה".

ולענ"ד כן משמע גם בריטב"א שבת כ"א ע"ב, שכתב: "ובשעת הסכנה מניחה על שולחנו. פי' לא סוף דבר סכנת נפשות דא"כ פשיטא דעל מצות עשה לא יהרג וכדאיתא לקמן במכילתין גבי תפילין וכדכתיבנא במסכת סנהדרין, אלא אפי' סכנת צער או איבה כמו בצרפת. ולכן פרש"י ז"ל כאן דהיינו מפני הפרסיים שלא היו מניחין להדליק נר בשום בית ביום ידוע של אידם וכדאמרינן התם חברא שרגא", ולכאורה הוא פלא למה כתב "כמו בצרפת" הלא גם במקומו בספרד נהגו כן, וכמו שכתב הוא עצמו שם בסוף העמוד: "אבל עכשיו שאנו מניחין אותה בפנים", וא"כ היה לו לכתוב "כמו בזמנינו", אלא מבואר מדבריו דס"ל שבספרד לא היתה סכנה, ואעפ"כ נהגו להדליק בפנים.

וכן היה המנהג בחו"ל בכל הדורות ובכל הארצות, גם במקומות שהיה שלום ושלוה מהגוים, וגם במקומות שדרו כל היהודים בגטו נפרד מוקף חומה, ולא שמענו כלל על מי שהחמיר להדליק בחוץ כדינא דגמרא, ולכאורה תמוה, דהא לפי דעת רוב הראשונים אם אין שום חשש מהגוים ודאי צריך להדליק בחוץ.

וכן לשיטת האו"ז והריטב"א והאוהל מועד תמוה למה באמת נהגו כן גם אחר שנתבטלה הסכנה.

ויש שכתבו שבמקומות שדרו בין גוים אף אם לא היתה סכנה ממש מ"מ יש לומר בזה את הכלל "הזהרו במנהג אבותיכם בידכם חיישינן שמא

ולפ"ז י"ל דבזמנא שהדליקו בחוץ ממילא מי שהדליק בפנים היה נראה כהדלקה לצורכו, אך בזמן שמדליקין בפנים ליכא חשש זה.

אמנם גם אם נאמר שבדיעבד אפשר להדליק בפנים מ"מ עדיין תמוה מאוד למה לא הדליקו בחוץ כפי שצריך מעיקר הדין.

טעם ההדלקה בפתח לשיטת מסכת סופרים

והנה במסכת סופרים פרק כ' ה"ה איתא: "נר חנוכה מצוה להניחו בפתח הסמוך לרשות הרבים, שתהא מזוזה בימין ונר חנוכה בשמאל, לקיים מה שנאמר מה יפית ומה נעמת, מה יפית במזוזה ומה נעמת בנר חנוכה".

והמע"ן יבחין מיד שבמסכת סופרים לא כתוב "מצוה להניחה על הפתח" כלשון הגמרא, שפירושו סמוך לפתח, אלא כתוב "בפתח", דהיינו בתוך חלל הפתח, וכן לא כתוב כלל האם להניח בצד הפנימי של הדלת או בצד החיצוני, אלא רק שמצוה להניח בפתח הסמוך לרה"ר, ולכאורה עיקר חסר מן הספר, כי כל המצוה להניח את הנר בפתח היא משום הפרסומי ניסא, אך אם יניחנה בצד הפנימי בטל כל הפרסומי ניסא.

ועוד תמוה מאוד בלשון המסכת סופרים, שלכאורה בתחילה היה צריך לומר שמצוה להניח את הנר **בשמאל** הפתח, ואח"כ לפרש את הטעם - שתהא מזוזה בימין ונר חנוכה בשמאל, אך הרי בתחילת הברייתא כלל לא נאמר שצריך להניח את הנר בשמאל הפתח, אלא רק שצריך להניח בפתח, ואיך שייך לומר על זה "שתהא מזוזה בימין ונר חנוכה בשמאל", (והגר"א באמת הגיה דצ"ל: "מצוה להניחו בפתח הסמוך לרשות הרבים **משמאל**", ובשו"ת דבר יהושע ח"א סי' מ' כתב דיותר נכון להגיה "**והלכתא משמאל**", ע"ש, אך בכל הכת"י הוא כדלפנינו, וכן הוא במחזור ויטרי סי' תקכ"ז).

ובשו"ת דבר יהושע ח"א סי' מ' רצה ליישב את דברי המסכת סופרים על פי מה שיצא לחדש שאחר הסכנה בטלה המצוה להדליק בחוץ, ולפ"ז כתב דאפשר ליישב דברי המסכת סופרים בלי הגהה, דאז היה כבר לאחר הסכנה, ולכן אז המצוה היתה להדליק בפנים ולא בחוץ, אך מ"מ היה מצוה להדליק בפתח כדי שתהא מזוזה מימין ונר חנוכה משמאל, אך כבר נתבאר לעיל שדבריו מחודשים ותמוהים.

ולולי דמיסתפינא היה נראה לענ"ד לחדש דהמסכת סופרים באמת חולקת בענין זה על

ובערוך השולחן כתב דאף שאפשר להדליק בחוץ באופן זה לא אטרחוהו כולי האי, אך קשה דעד כאן לא שמענו שמדליקין בחוץ אלא בשעת הסכנה, אך בשעת הטורח לא שמענו, ועוד דגם בארץ ישראל חנוכה הוא ממש באמצע החורף, ובהרבה שנים קשה להדליק נרות בחוץ מחמת הרוחות והגשמים, הרי לנו שאע"פ שהוא קשה מ"מ הטריחו חז"ל לעשות כן.

יש אומרים שההדלקה בחוץ רק מצוה ולא לעיכובא

ויש אומרים דיש רק "מצוה" להניחה על פתח ביתו מבחוץ, אבל אין זה לעיכובא, וכמ"ש הב"י יו"ד סי' רפ"ט דמה שכתוב בו "מצוה" אינו לעיכובא, וכן אמרינן שם "מצוה להניחה בתוך עשרה", ושם כ"ב ע"א "נר חנוכה מצוה להניחה בטפח הסמוכה לפתח", ואין זה לעיכובא, אמנם בהא דאמרינן "מצוה משתשקע החמה עד שתכלה רגל מן השוק" נחלקו הראשונים אם הוא לעיכובא או לא, ואף שבטור ובשו"ע סי' תרע"ב פסקו כהאומרים שאינו לעיכובא, מ"מ משמע דאין זה כלל לכל מקום ש"מצוה" אינו לעיכובא.

ומהסוגיא דשבת כ"ב ע"ב לכאורה מוכח דכאן הוא לעיכובא, דאיתא שם: "תא שמע דאמר רבא הדליקה בפנים והוציאה לא עשה כלום, אי אמרת בשלמא הדלקה עושה מצוה **הדלקה במקומו בעינן** משום הכי לא עשה כלום", ואם בדיעבד כשר בפנים, א"כ למה לא עשה ולא כלום, הא בדיעבד גם בפנים הוי מקומה.

ובשפת אמת עמד על ראייה זו וכתב לדחות בשני אופנים, באופן הראשון כתב דרק בהוה אמינא סברה הגמרא כך, אך במסקנא אמרינן שהטעם הוא שהרואה אומר לצורכו הוא מדליק, והוא דוחק, דדי לנו לומר דהגמ' חזרה בה מהא דצריך הדלקה במקומה, אך מנין לחדש שחזרה בה מזה שא"א להדליק בפנים, ובאופן השני כתב ד"הדלקה במקומה בעינן" אין הכוונה שצריך להדליק במקום כשר להדלקה, אלא שצריך להדליק באותו מקום שיהיו הנרות מונחים, והוכיח כן ממש"כ המרדכי (שבת רמז רע"ג) והובא ברמ"א או"ח סי' רס"ג סי' גבי נרות שבת שאסור להדליק במקום זה ולהניח במקום אחר, ומשמע דהיינו אפילו אם שתי המקומות כשרים להדלקה, אמנם המג"א והמשנ"ב שם (ס"ק מ"ח) כתבו דהיינו דוקא אם הדליק במקום שלא ישתמש שם.

אכן אפשר לדחות את הראיה משם לפי מש"כ הנימוקי יוסף דהא דבעי הדלקה במקומה הוא כדי שיהיה ניכר שמדליק לשם המצוה ולא לצורכו,

"ממדבר מתנה" - עיונים בפרשה (מהרה"ג רבי בניהו כהן שליט"א)

(ה) בדין קטלנית

א בפרשת השבוע, סמוך לפרשת מכירת יוסף מספרת התורה על יהודה שירד מאחיו, ועל לידת שני בניו - ער ואונן - שנפטרו, בשל מעשיהם הרעים, כידוע מחז"ל (נדה יג, א). לאחר שראה יהודה ששני בניו מתו, אמר לתמר כלתו (בראשית לח, יא): "וַיֹּאמֶר יְהוּדָה לְתָמָר כָּלְתוּ שְׁבִי אֶלְמָנָה בֵּית אָבִיךָ עַד יִגְדַל שְׁלָה בְנֵי פִי אָמַר פֶּן יָמוּת גַּם הוּא כְּאָחִיו וַתִּלְךָ תָמָר וַתֵּשֶׁב בְּבֵית אָבִיהָ". ומבאר רש"י (שם): "כי אמר פן ימות - מוחזקת היא זו שימותו אנשיה". והיינו שיהודה חשש לאחר מיתת שני בניו, שמא גם לבנו השלישי - שלה - יקרה כן, ועל כן דחה את תמר בַּקֶּשׁ.

הרמב"ן על אתר מקשה: "ולא ידעתי למה יתבייש יהודה המושל בדורו מן האשה הזאת ולא יאמר אליה לכי לשלום מביתי, ולמה יטעה אותה, והיא אסורה לְשֵׁלָה, כמו שאמרו (יבמות סד, ב) בנשואים בתרי זמני היא חזקה. ועוד, כי בהיותו מקפיד על זנוניה לחייב אותה שריפה נראה שהיה חפץ בה להיותה בביתו. ורחוק הוא שלא שמע יהודה כי בניו חטאו וישלחם ביד פשעם ואין לתמר בהם חטא".

כלומר, הרמב"ן מקשה על רש"י שאם כוונת יהודה היתה לדחות אותה לגמרי, כפי שהיה צריך להיות הדין, מדוע לא אמר לה כן בפירוש. ומשום כך מבאר הרמב"ן שיהודה לא התכוון לדחותה בקש, אלא רק להמתין שיגדל שלה, בכדי שלא יחטא כאחיו. ודברי הרמב"ן צריכים ביאור, שאם אכן תמר היתה אסורה להינשא לשלה מדין קטלנית, היאך תכנן יהודה להשיאה אליו לאחר שיגדל.

עוד יש לדון, שלפי פירוש רש"י נמצא שאשה נחשבת לקטלנית כבר לאחר מיתת שני בעלים, כדעת רבי, ולא כדעת רבן שמעון בן גמליאל. שוב ראיתי בספרו של רבינו היעב"ץ על התורה "אם לבינה" [שנדפס על פי הגהותיו לגיליון החומש, וזכינו לאורו לפני שנה] שכתב על אתר: "הנה מכאן ראייה מפורשת מן התורה דקטלנית כדברי רבי (יבמות סד, ב) דבתרי זמני". ואם כן שיטת רשב"ג נסתרת לכאורה מהפסוק. ונצטרך לומר כפירוש

הגמרא שלנו, ושיטת המסכת סופרים היא דמעיקר הדין באמת היה אפשר להניח את הנר בתוך הבית, ומה שצריך להניח את הנר סמוך לפתח אין זה משום שצריך שיראו את הנר ברשות הרבים, אלא הוא רק משום "שתהא מזוזה בימין ונר חנוכה בשמאל לקיים מה שנאמר מה יפית ומה נעמת" וכו', ולפ"ז אתי שפיר לשון הברייתא כפשוטו בלי שום הגהה ובלי שום דוחק.

ואם כנים הדברים נמצא דלשיטת המסכת סופרים באמת א"צ שההדלקה תהיה דוקא מחוץ לפתח, כי ההדלקה בפתח הסמוך לרה"ר אינה משום פרסומי ניסא לבני רה"ר, אלא רק משום הרמז של מה יפית ומה נעמת, וזה איכא גם אם מניחו בצד הפנימי של הפתח.

אמנם יש לעיין דאם כן לכאורה היה אפשר להדליק נר חנוכה בכל פתח שיש בו מזוזה, ולמה צריך להניחו דוקא בפתח הפונה לרה"ר, ויש לומר כמו שכתב בשו"ת דבר יהושע ח"א סי' מ' אות י"ח על פי מה דאמרינן במנחות ל"ג ע"ב מזוזה מצוה להניחה בטפח הסמוך לרה"ר מאי טעמא כדי שיפגע במזוזה מיד, ופירש"י שתיכף שבא לביתו יפגע במצוה, משמע דלאו דוקא מזוזה, אלא כל מצוה שמניח בבית מצוה להניחה במקום שיפגע בה בשעת כניסה.

ומה דתנן בבב"ק פ"ו "הניח חנוני נרו מבחוץ החנוני חייב רבי יהודה אומר בנר חנוכה פטור", אין ראייה שהמצוה להדליק דוקא בחוץ, די"ל ששם סכנה להדליק בתוך החנות מחשש דליקה.

ולפ"ז נראה בדרך אפשר, שמנהג ארצות אירופה להדליק נר חנוכה בפנים מקורו טהור בשיטת המסכת סופרים, ואף שהוא נגד הגמרא דידן מ"מ כבר כתבו הראשונים שיש דברים שאנו מניחים את הגמרא שלנו ועושים כמו הספרים החיצונים, וזהו משום שבתקופה קדומה נהגו בכל ארצות אירופה כמנהגי ארץ ישראל הקדמונים (כמו שביארתי והוכחתי בארוכה במאמרי בירחון האוצר אלול תש"פ עמ' שכ"ח - שמ"א, ע"ש), ולכן הרבה ממנהגיהם מתאימים ל"ספרים החיצונים" שהם הירושלמי והברייתות והמדרשים שנתחברו בארץ ישראל, וכיון שכבר נהגו כן המשיכו להחזיק במנהג גם כאשר קיבלו עליהם את סמכות בני בבל, משום שגם בבבלי כתוב שהוא רק "מצוה" להניחה מבחוץ, ולא לעיכובא.

דאורייתא או לא. ויעויין באוצר הפוסקים (אבן העזר ט, א) שהביאו את דעות החולקים], ומהיכי תיתי לומר שזהו אינו איסור.

ועוד צריך ביאור שהנה הרמב"ם הזכיר שביבום שהוא מצוה ודאי שלא נאמר חשש קטלנית, וקשה וכי נישואין אינו מעשה מצוה, ומה ההבדל בין נישואין ליבום לגבי חשש קטלנית. אמנם על שאלה זו יש ליישב בפשיטות על פי מה שכתב האבני נזר (אבן העזר מה, יג): "אך התירוץ בזה פשוט דמצוה זו גם הראשונים עשו", וכוונתו לומר שהרי המציאות הוכיחה ששני הבעלים הראשונים שקיימו מצות נישואין, לא הגינה עליהם זכות המצוה, ועל כן רק כאשר הנידון הוא מצות יבום, שייך לומר ששומר מצוה לא ידע דבר רע. אלא שעדיין קשה שהרי אונן יבם את תמר, ואף על פי כן חשש יהודה על שלה, ומשמע שאף ביבום יש חשש קטלנית [וכן הוכיח החכם צבי (סימן א)].

ועוד יש לדקדק בעיקר הפרשה, שבתחילה יהודה לא רוצה לתת לתמר את שלה, ולבסוף הוא אומר (לח, כו): "וַיֵּכֶר יְהוּדָה וַיֵּאמֶר צְדָקָה מִמֶּנִּי כִּי עַל כֵּן לֹא נִתְתִּיחַ לְשֵׁלָה בְּנֵי וְלֹא יִסַּף עוֹד לְדַעְתָּהּ", ומשמע שהוא היה צריך להסכים לתמר להינשא לשלה. ודברי הרמב"ן שביאר שבתחילה לא ידע יהודה מעוונות בניו, ואילו היה יודע כן לא היה חושב על תמר שהיא קטלנית, דחוקים מאוד. ראשית, מה כעת התברר ליהודה, וכי כעת נודע לו מעוונותיהם. ועוד קשה, שהרי עדיין אפשר לומר שאם תמר היתה בעלת מזל טוב, היו מאריכים אף בשמים לעוונותיהם של בעליה, ואם כן עדיין לא יצאה מחשש קטלנית. [ויעויין בשו"ת שואל ומשיב (מהדורה תנינא, חלק א, סימן יד), ובספרו על התורה (דברי שאול) שהאריך בזה בכמה ביאורים, ובספר הכתב והקבלה על אתר].

ג. והנראה לומר בכל זה שהרמב"ם נקט שאיסור נישואין קטלנית שונה מאיסור נישואין למשפחת מצורעים. איסור נישואין למצורעים הוא איסור על הבעל שאסור לו לעשות מעשים מסוכנים, וכדי לקבוע שזה סכנה צריך שתחזק הסכנה ג' פעמים; אבל איסור קטלנית הוא מתייחס לאשה, שאסור לה להעלים פרט זה מבעלה, כיון שיש אנשים שחוששים להכניס את עצמם לענין כזה.

הרמב"ן, שיהודה רק רצה להמתין עם הנישואין ולא לדחותם לגמרי.

ועוד קשה שהרי בגמרא (יבמות שם) כתוב עוד: "אמר רבא השתא דאמרת דאחיות מחזיקות, לא ישא אדם ממשפחת נכפין ולא ממשפחת מצורעים, והוא דאיתחזק תלתא זימני". ונפסק כן בשולחן ערוך (אבן העזר ב, ז). וקשה מפני מה כאן מודה רבי שרק לאחר שלשה פעמים, יש חזקת סכנה. ובחלקת מחוקק (שם, י) כתב: "ואפילו רבי מודה שאין לחוש במשפחה פחות מתלתא זימני, כך כתב בנמוקי יוסף". והדברים צריכים ביאור.

ב. והנה הרמב"ם בתשובה (פאר הדור, קמו) נשאל לגבי יבמה קטלנית האם מותר ליבם ליבמה או שנחשב הדבר כסכנת נפשות שדוחה מצות יבום. הרמב"ם דחה את דבריהם וכתב: "תמה אני תמיהה גדולה על תלמידי חכמים יקרים עסוקים בתורה תמיד, שיסתפקו עליהם מדרגות האיסורים עד זאת המידה ולא יבדילו בין האסור מן התורה למה שהוא אסור מדבריהם ולמה שהוא מגונה בלבד ואין איסור בו. והיותר תימה בשאלה הוא השוואתכם ספק נפשות הבא בידים, שדוחה מילה, לספק נפשות, שחוששים לו על דרך הניחוש והכישוף והדמיונות והדימויים, אשר במקצת הזמנים יקבלו פעולתם הגופות חלושי הבנין. אך לא ביאור אלו העניינים הוא כוונת התשובה, אלא דעתנו, שזאת המוחזקת מגונה שתנשא לשאר האנשים אבל אין איסור בזה כלל, ואין הבדל בין אדם, שישא מוחזקת או יאכל מכי שא דאסר גנאה (שבת פב, א) וכיוצא בזה. וכו'. וכך הורינו אנחנו ועשינו בארץ מצרים, מאז באנו אליה. וכל זה [שלא במקום מצוה, ר"ל בנשואין בעלמא. כל שכן ביבמה, שנפלה ליבום, אין טוענין בה זאת הטענה ולא] תידחה מצוה של תורה מפני חששא בעלמא. זה דבר, שלא שמענו מעולם כמותו ולא חשבתי, שיעלה כלל על דעת השלם [בשכלו]. [והובאה תשובה זו בקיצור, בכסף משנה (איסורי ביאה כא, לא)]. וכן פסק השולחן ערוך (אבן העזר ט, א).

ודברי הרמב"ם צריכים עיון גדול [וכבר תמהו כן הראשונים (שו"ת הרשב"א ג, שסד)], מהיכן יצא לרמב"ם שאיסור קטלנית הוא רק מצד ניחוש ופחד, והלא בגמרא נשנית הלכה זו בסתמא. ובפשטות איסור זה מקורו בתורה [אמנם נחלקו האחרונים האם זהו ממש איסור

מזה שיהודה חשש עבור בנו, שכך הוא הדין כלפי האדם עצמו. שאפשר שכלפי בנו, אדם חושש יותר.

ולפי זה מבוארים היטב דברי השולחן ערוך (אבן העזר ט, א) שכתב: "ואם הכיר בה יש לה כתובה, לא הכיר בה אין לה כתובה משלישי, אבל משני יש לה כתובה אפילו לא הכיר בה". ובחלקת מחוקק על אתר (ס"ק א) תמה מאוד על הדברים שהרי לפי הרמב"ם אין כאן מקח טעות, ואילו לפי הרא"ש והחולקים על הרמב"ם נחשב הדבר כמקח טעות, ואם כן אף שאין יכול לגרשה בעל כרחה, למה יש לה כתובה. ונמצא שהרכיב השולחן ערוך את דעת הרמב"ם והרא"ש [ויעויין בתשובת גליא מסכת (סימן יא) שהאריך הרבה בדברי הרמב"ם].

ולפי דברינו בדעת הרמב"ם מיושבים הדברים היטב, שאין זה מקח טעות גמור שמצוה על הבעל השלישי להוציא, אלא הדבר תלוי בדעת הבעל, ואם רוצה להישאר עימה יכול להמשיך ולחיות עמה, אלא שהיא מצידה הטעתה את הבעל השלישי, ועל כן אין לה כתובה ממנו.

ועל כן שונה דיני קטלנית משאר חזקות של התורה, כיון שאנשים חוששים כבר בפעמיים [ולא צריך לדחוק כדברי הבכור שור (חולין נח, ב) בדברי הט"ז (יורה דעה ק, ו) לחלק בין סוגי החששות. ויעויין בפלתי שם (ס"ק ז)]. וזהו גופא היה מקור של הרמב"ם שאין איסור נישואי קטלנית דומה לאיסור נישואי אשה ממשפחת מצורעים.

וממילא מיושבת קושיית הרמב"ן על רש"י, שהטעם שיהודה לא רצה לומר כן לתמר משום שלא היה זה איסור מדינא, אלא תלוי הדבר בדעת בני אדם, ועל כן תכנן יהודה שבשעה ששלה יגדל הוא ישאל אותו האם הוא חושש לישא את תמר או לא.

ואין להוכיח ממעשה של אונן שאף ביבום יש חשש קטלנית. ראשית, בגלל שבמעשה היבום שהיה באותם הימים לא שייכת סברת שומר מצוה לא ידע דבר רע, שהרי עדיין לא נצטוו על היבום. ואין סתירה בדברי יהודה, אלא יהודה תכנן ששלה יגדל ואז הוא יוכל להחליט אם הוא חושש או לא, וכן למעשה הנישואין שלו יהיה שם יבום.

והשתא דאתינן להכי, אפשר לומר שאין להוכיח מדברי הפסוקים כדעת רבי, שכבר בב' פעמים נחשבת האשה קטלנית. כיון שהדבר תלוי בדעת בני אדם, ואין הכרח

"נחשבה" – הגאון רבי יחיאל הלוי נוביק שליט"א

בקש יעקב לישוב בשלוח קפץ עליו רוגזו של יוסף. הנה אין ספק שבקשת יעקב לישוב בשלוח לא הי' אלא כדי לעבוד ד'. כנודע שזו הי' מדריגת האבות הקדושים שכל מעשיהם אפילו בעניני העולם הכל הי' עבודת ד', כל מאכלם ומשתם הכל הי' ע"ד בכל דרכיך דעהו, אמר הקב"ה לא דין לצדיקים כמה שמתקן להם לעולם הבא אלא שמבקשים לישוב בשלוח בעולם הזה. הנה יעקב אבינו הי' חי בעולם הזה חיי העולם הבא. וזה הי' כל בקשתו, אלא שהקב"ה אמר, אה"נ, אבל מתוך רוגזו של יוסף, מתוך נסיונות.

ובאמת כל חיי יעקב אבינו הי' עמידה בנסיון, עם לבן גרתי ותרי"ג מצוות שמרתי, ולא למדתי ממעשיו הרעים. כמ"ש רש"י בתהילת פרשת וישלח. והנה בכתובות דע"ז ע"ב, גמירי דלא מפסיק עמודא דנורא אלא לחד בדרא או תרי בדרא, והיינו שיש דרגה של חד בדרא או תרי בדרא, שאם אדם הוא גדול הדור יותר מכולם או תרי בדרא, אזי יש לו עמודא דנורא שמפסיק, ויש לומר שבא לרמוז על שהאדם הזה הוא סולם מוצב ארצה וראשו מגיע השמימה, וידוע הזוהר דסולם דא סיני, והיינו שע"י מעשה המצוות האדם הוא בגדר סולם מוצב ארצה וראשו מגיע השמימה, וזהו, יתכן, הרמוז של עמודא דנורא.

אמנם מפני מה דוקא חד בדרא, או תרי בדרא, וצ"ל שזה מסמל שלימות בעבודה, מי שמגיע לשלימות זו בעבודה הוא הסולם מוצב ארצה וראשו מגיע השמימה. ועדיין יש להבין מפני מה אם למשל הוא תלת בדרא, כבר לא יהי' לו עמודא דנורא, ומה חסרון יש בצדיק זה כמה שישנם שני צדיקים כמותו.

והמהר"ל אומר שאם יש תלת אזי נחשב שכבר רבים כאלו יש. ועדיין צריך להבין ומה בכך שנחשב שרבים כאלו יש, ומה זה מוריד מדרגתו. וצריך לומר, שיש כאן תביעה על אדם, שאם יש עוד שנים, אזי הי' בכחו להיות בדרגה יותר גבוהה ממה שהוא הגיע. כי באמת אין גבול לדרגות שאפשר להגיע, ורק יש נסיונות ומעכבים, אבל אם יש שנים

בעפר רגליהם של גדולי פולין בטרם עלה לארץ ישראל. תלמידים של אדמו"רים חשובים שאמנם לא הנהיג עדת חסידים, אך מעריצים ואוהדים היו לו למכביר.

הקהל הצטופף בחצי עיגול סביב רבי ישעיהו, אדם כחוש וגבוה שזקן אפרפר דליל עוטף את פניו השחומות כמסגרת נאה. גופו היה עטוי חלוק פרחוני פשוט בגווני כחלחל כהה ולראשו מגבעת משי רבנית.

"כולם פה" שאל רבי ישעיהו בקולו הרך, "אפשר להתחיל?"

רבי אשר אנשיל, ממקורביו של הרב מקאלושין, הנהן בראשו בתנועה בלתי נתפסת כמעט.

רבי ישעיהו הדליק את נר השעווה, ברך את הברכות ברגש, בקול שקט ועדין, והעלה את האור בחנוכייה. השלהבות הכתומות הקטנות ריצדו באור רך שעה שהנוכחים נתנו קולם בשירת "מעוז צור ישועתי".

החנוכייה היתה סיפור בפני עצמו. לא תואר לה ולא הדר. הגב - ריקוע נחושת מיושן עם תחריט של מגדל דוד מצד ימין וקבר רחל מצד שמאל. התחתית - משטח פח פשוט ועלוב, ועליו ניצבים בשורה שמונה כוסיות זכוכית ירקרקות.

לאחר שדעכו קולות השירה נשא הרב דברי תורה מענייני דיומא. הנוכחים הצטופפו סביבו כדי לא להפסיד מילה מדבריו. כמה נערים פזיזים התקרבו מדי אל החנוכייה שהיתה מוצבת על כסא עץ מיושן מצדו השמאלי של פתח בית המדרש.

הרב העיף מבטים חרדים אל הבחורים המצטופפים. הוא המשיך לדבר בקול הבס הנמוך שלו כששיעול יבש קוטע את דבריו מדי פעם. הבחורים הצטופפו עוד יותר והתקרבו אל הכסא קירבה מאימת.

טראח.

צלצול זכוכיות מתגלגלות קטע את דברי הרב בפתאומיות. החנוכייה נפלה מן הכסא וכוסיות הזכוכית התגלגלו על הארץ. הפתילות הבעורות כבו, שתיים מן הכוסיות נשברו.

"אוי ואבוי" הרב הקשיש לפת את פניו בידיו וארשת צער עמוק מנשוא עלתה עליהן למראה הכוסיות המנופצות. הוא נשך את שפתיו בכאב מר ונראה כמתאפק בשארית כוחותיו לא לפרוץ בבכי. הוא היה מזועזע בעליל. "מה עשיתם?" פנה אל הבחורים בקול בוכים, "הרסתם את החנוכייה הקדושה! ראו מה עשיתם!"

הבחורים הזדרזו להרים את החנוכייה המוטלת בעלבונה על הארץ. אספו את הכוסיות השלמות, ששה במספר. טאטאו את שברי הזכוכית, ספגו את שלוליות השמן במגבות גדולות ועשו כל שיכולו למזער את הנזק ולהשיב הכל לקדמותו.

בפניו של הרב הקשיש לא ניכר שינוי. הבעת הזעזוע והתדהמה, עם שברון לב עמוק כים, התאבנו בהן גם כאשר הכל שב לקדמותו והמנורה חזרה למקומה, חסרת שתי כוסיות.

"יש לכם מזל שהרב עבד על עצמו ויודע לשלוט בכעסו" לחשו כמה יהודים מבוגרים לבחורים הצעירים, "אלמלי כן, היה צועק עליכם צעקות כאלו שכל ירושלים היתה שומעת. אתם יודעים איזה חורבן עשיתם?"

"אני לא מבין" לחש אחד האורחים, יהודי מבוגר בעל חזות מכובדת והדרת פנים, "שתי כוסות זכוכית קטנות בצבע ירוק, אפשר להשיג כמותן בכל חנות לכלי בית. על מה הרעש?"

אוזנו של הרב לכדה את שני המשפטים האחרונים. "הרב דבורקין, אתה שואל על מה הרעש. אני אספר לך על מה הרעש. הם - הוא החווה על חמשת מניני הנוכחים - כבר מכירים את הסיפור של החנוכייה הזאת משנים קודמות. אתה עדיין לא שמעת, אבל אחרי שתשמע, תבין גם אתה מדוע אני כל כך מצטער על הכוסיות שנשברו. כוסיות זקנות הן, בנות מאה ושלושים שנה, ואין להשיג כמותן בשום חנות של כלי בית... הסיפור התחיל לפני כשלושים ושלוש שנה, בפולין של שנת תרצ"ג...

קאלושין, פולין, כסלו תרצ"ג.

השלג עטף את קאלושין כשמיכת פוך לבנבנה. קר היה באותה שנה, כמו בכל חורף, אולי אפילו קצת יותר. השלג כיסה את פולין כבר משלהי מרחשוון ולקראת אמצע כסלו התגבר והעצים את נוכחותו.

אל בית המדרש של הרב נהרו באותה שעה עשרות רבות של יהודים, לבושים במעילים כבדים וחבושים בכובעי מצחיה קטנים. הדלקת נרות החנוכה של הרב ישראל איסר גרונדמן קנתה לה שם בכל האזור. מקרוב ומרחוק היו באים המונים לחזות בהדלקת הנרות ובעיקר לשמוע את דברי התורה החריפים שלו.

הרב גרונדמן ישיש מופלג היה. יודעי דבר טענו שחצה מכבר את קו שנת המאה שלו. הזהירים נטו להפחית עשר שנים מגילו. כך או כך, בדבר אחד שררה תמימות דעים. החנוכייה שהדליק בודאי היתה ישישה מופלגת, בת גילו לפחות, ואולי אפילו מבוגרת ממנו. הוא ירש אותה מסבו. איש לא הבין מה ייחוסה של החנוכייה, הנעדרת כל פאר והדר. הרב גרונדמן שמר עליה כעל בבת עינו, ולא הרשה לאיש לגשת אליה ולהתעסק בהטבת הנרות. מדי לילה היתה זו מלאכתו שלו. לגלגל את הפתילות, לצקת את השמן, להבהב את הנרות עובר להדלקתן, כדי שידלקו יפה. את כל זאת עשה הרב הישיש בעצמו, ואחר שרחץ את ידיו היטב, ושטף את אצבעותיו משיירים שהותירו בהן ראשי הפתילות המפוחמים, היה מרשה לכל הקהל להתקרב, אבל לא יותר מדי. קולו הרועד מזקנה היה מתנשא באמירת הברכות, ואחר שענה הקהל אמן רועמת, גאתה השירה והזמרה משך שעה ארוכה. היתה זו השראת שמחה אמיתית בכל לילה של חנוכה.

לכבודו של הלילה הזה, הדלקת נר חמישי של חנוכה, הגיע קהל גדול במיוחד. אנשים בוססו בשלג העמוק, וכמה הגיעו לבית המדרש עם מגפיים מלאי בוץ, לאחר טבילה הגונה בכמה שלוליות, כשעברו בצעדים מהירים דרך השוק. השמועה אמרה כי הלילה הזה, נר חמישי של חנוכה, עומד להתרחש משהו מענין במהלך הדלקת הנרות.

"אני שמעתי שהרב מתכוון לחלק היום 'פונטשקעס' (סופגניות) חמות לכל הציבור", אמר פייבל הקבצן תוך כדי הליכה מהירה לעבר בית המדרש ועיניו נצצו.

"אתה מדבר מהרהורי לבך, פייבל", ביטל את דבריו איצקה מורט הנוצות. "בטנך תמיד הומה מרעב, אז אתה רואה פונטשקעס רותחות מול העינים. מכמה סופגניות הציבור לא היה נכנס להתלהבות כזאת, הולך להיות משהו הרבה יותר רציני".

"ואולי תהיה היום סעודה רצינית?" זרחו פניו של פייבל, "עם עופות צלויים ותפוחי אדמה עשויים כהלכה, ולקינוח כמה לאטקעס. אח, לביבות תפוחי אדמה מטוגנות עמוק בשומן אווזים, לא יזיקו לי". לשונו ליקקה את שפתיו המכחילות מקור.

"אתה יכול להפסיק לחשוב על אוכל?" הקניט איצקה ברוח בדוחה. "אינני מבין מה יש להתלהב מעופות. אני רואה אותם כל היום, מעופרים בעפר, מזוהמים בדם השחיטה עד לקבס. שמע לי, לא מדובר בכלל על משהו גשמי אלא על משהו רוחני. תחושה שלי".

"כך אתה חושב? עוד נראה" מלמל פייבל באכזבה.

הציבור היה מתוח במקצת לקראת ההדלקה. כולם היו אחוזי סקרנות לדעת איזו הפתעה הכין להם הרב הישיש. רואי השחורות שבין הנקהלים, צפו שהרב ייפרד מהם לשלום, וייפטר מן העולם במעמד המוני של יציאת נשמה, אולם על הרב הישיש לא ניכר אפילו קצה קצהו של אות להפסקת החיים. הוא אמנם התנהל כזקן, אולם בקאלושין היו יהודים בני שישים וחמש שגם הם התנהלו כזקנים...

קולות השירה דעכו כאשר הרב סימן בידו. שקט מוחלט השתרר במקום. הכל הקשיבו בדריכות כאשר הרב החל נושא את דבריו.

במקום פלפול תורני, החל הרב מספר מעשיה מוכרת, סיפור צדיקים ישן נושן. אחרי שסיים הגיע המפנה הדרמטי המובטח:

"מורי ורבותי. את הסיפור הזה שמעתי גם אני בליל חמישי של חנוכה מסבי, ואחרי כן, הוריש לי סבי את החנוכייה הזאת. אני רוצה לספר לכם מה חשיבותה של החנוכייה הזו. אתם רואים כולכם, חנוכיית נחושת ופח פשוטה בתכלית, לא כסף ולא זהב. לא קישוטים ולא יהלומים, לא קנים עם צורות נדירות ולא בסיס רחב עמוס פיתוחים, רק כמה ריקועים כמעט ילדותיים. אבל יחסנית גדולה היא החנוכייה הזו. היא הגיעה לידי של סבי משד"ר חשוב שנסע מארץ ישראל לפולין לערוך מגביות לטובת אחד ה'כוללים' שפירנסו את עניי ארץ ישראל. הוא הביא אתו מנחת-שי, חנוכייה שייצר אמן ירושלמי, סמוך ונראה למקום המקדש, וסיפר לסבא עליו השלום כי אחד מחכמי ירושלים הדליק בחנוכייה זו את הנר הראשון של חנוכה מול מקום המקדש, לפני נסיעתו של השד"ר, כדי לקדשה בקדושת ירושלים וקדושת מקום המקדש.

"קשה לתאר איזו התלהבות עוררו דבריו של המשולח הארץ ישראלי בסבי, יהודי שנולד בפולין, חי בפולין את כל חייו, אבל התפלל שלוש פעמים בכל יום את המילים "ותחזינה עינינו בשובך לציון ברחמים". הוא ראה בעיני רוחו את האור הראשון שהאירה החנוכייה הזו מול בית מקדשנו החרב, ולבו היה מתמלא ערגה וגעגועים לקודש הקודשים מדי לילה של חנוכה בעת הדלקת הנר, בכל שנה מחדש. ואף אני, לאחר שהוריש לי סבי את החנוכייה, הייתי נוסק על כנפי הדמיון בכל לילה של חנוכה מחדש. אני הייתי כאן, במערב, ולבי וראשי בסוף מזרח. בארץ ישראל, הייתי עומד יחד עם הכהן הגדול בבית המקדש ומדליק את המנורה".

הרב כעכע מגרוננו מהתרגשות. "אני מרגיש שכוחותי נוטשים אותי, כי לא ידע האדם את עיתו. חוששני שמא בשנה הבאה כבר לא אזכה להיות עמכם. ברצוני להוריש את החנוכייה לאחד מיוצאי חלצי".

דממת הלים השתררה בבית המדרש, ואחריה התהפך השקט לבליל רוחש של כוורת דבורים. רבי כתריאל, בנו יחידו של הרב, נפטר לפני כמה שנים על פניו של אביו והותיר אחריו שלושה בנים ושבע בנות. שלושת הנכדים הגדולים, בחורים בשנות העשרה, עמדו בשורה הראשונה מול סבם, ולא ידעו כיצד להגיב.

ישעיהו, נכדו השני של הרב, התעשת ראשון. הוא ניגש אל סבו ואמר. "סבא, אני חושב שהחנוכייה הזאת מגיעה לי".

"וכל כך למה?" שאלה הרב בנימה למדנית. "מדוע עדיף אתה על פני אחיך הבכור שמשון?" הבחור הסמיק ופנה אל אחיו הבכור, "תגיד לי שמשון, אם סבא יתן לך את החנוכייה, מה תעשה בה?"

שמשון קירזל במבוכה קלה את קצה הפאה הימנית שלו ומשך בכתפיו. "מה פירוש? אעשה מה שצריך לעשות, אדליק את הנרות בחנוכה, לפי הסדר שקבע לנו השולחן ערוך".

"ואיפה תדליק את החנוכייה?"

"אתה שואל שאלות מדי קשות" גיחך שמשון, "מצד שמאל של פתח הבית".

"אתה שומע סבא" פנה ישעיהו אל הרב הישיש, "שמשון ידליק את החנוכייה בפתח הבית. אבל אני מבטיח לך סבא, אני נודר כאן נדר גדול. אם תתן לי את החנוכייה הקדושה הזאת - אחזור ואדליק בה את הנרות באותו מקום שהדליקו בה בפעם הראשונה, כלומר, מול מקום המקדש".

הסבא שפשף את אוזניו הזקנות כלא מאמין. "מה אמרת שייע'לה, איפה תדליק?"

"אני אעלה לארץ ישראל ואקיים את הנאמר "והדליקו נרות בחצרות קדשך" אמר ישעיהו בעוז. "שלוש שנים לכל הפחות אדליק את הנרות מול מקום המקדש. זה נדר גמור".

עיניו של הסבא חלפו על פניהם של נכדיו האהובים. שמשון הבכור, בחור טוב ונחמד, למד ושנה לא מעט במשך השנים, אבל חסר מעוף ותעוזה. ישעיהו, הנכד השני לעומתו, עילוי מבריק שכל קאלושין התגאתה בו, ובצדק. דמיונו מרקיע שחקים. האם יקיים את נדרו? הוא הניד בראשו כמהסס, ואמר לשני נכדיו המצפים בחיל ורעדה למוצא פיו. "קשה לי להחליט על רגל אחת. אני אשן על כך לילה ואתן את התשובה מחר בבוקר".

למחרת בבוקר רעשה וגעשה חצרו של הרב מקאלושין. הרב ישראל איסר גרונדמן לא המתין לבוקר. הוא נפטר באישון לילה, והותיר אחריו פתק קטן, בו כתב זמן קצר לפני שגווע במפתיע. "אני מבקש לתת את החנוכייה לנכדי ישעיהו כדי שיקיים את נדרו ויעלה לארץ ישראל, להדליק את הנרות מול מקום המקדש, כנאמר בתפילה: והדליקו נרות בחצרות קדשך".

*

ישעיהו לא הצליח להתאושש מן השבר הגדול והתדהמה שאפפתו עם פטירתו הפתאומית של סבו האהוב. לא זו אף זו. למחרת היום עמדה כל העדה והתבוננה בו שעה שהדליק את הנרות בבית המדרש, במקום בו רק לפני יממה אחת הדליק סבו, כשהוא מלא עדיין חיים ושמחה.

טקס ההדלקה התנהל לאחר מאבק קשה שבין הנכד האבל לבין משמשיו של זקנו הנערץ. הללו תבעו ממנו כיורש החנוכייה, להדליק את הנרות בפומבי, באותו מקום, כמיטב המסורת, כדי לנחם במקצת את המעריצים השבורים, ואילו הוא טען שאין לו כוחות נפשיים לגשת אל ההדלקה כאילו מאום לא קרה. המאבק הוכרע לאחר שהמשמשים איימו עליו שיבקשו מאחיו הבכור לעשות זאת. שמשון לא התנגד לקבל את החנוכייה, ואפילו עבור הדלקה של לילה אחד בלבד...

ישעיהו ירש את החנוכייה בנר שישי של חנוכה שנת תרצ"ג. זמן קצר אחרי כן התחתן אחיו הבכור שמשון ועקר מקאלושין, ובעוד חצי שנה, גם ישעיהו התארס עם בתו של אחד מאדמו"רי פולין. החתונה עמדה להתקיים מיד לאחר חנוכה, באמצע חודש טבת תרצ"ד. למרות רצונו העז של ישעיהו, לא עמדה סוגיית העלייה לארץ ישראל על הפרק.

בחנוכה של השנה הבאה, שנת תרצ"ה, עמדה משפחתו הקטנה של ישעיהו לפני התרחבות. היה זה חודש לפני הולדת בתו הבכורה. אי אפשר היה לחשוב אפילו על הפלגה ממושכת באוניה במצב כזה. הנסיעה נדחתה אם כן לשנה הבאה.

באותה שנה הדליק ישעיהו את הנרות בחנוכייה שירש מסבו. לפליאתם של חמיו וחמותו שרצו להנאותו בחנוכייה של כסף טהור ולא הבינו מה טעם מדליק חתנם בחנוכייה כה עלובה.

את הנר החמישי של חנוכה הדליק ישעיהו עם צביטת לב. הנדר שלו נשכח לגמרי. למרבה המזל היה רחוק באותה שעה מחצר הסבא ז"ל וקהל המעריצים בקאלושין וישב סמוך לבית חותנו. לא היה מי שיתבונן בו בעינים מאשימות וישאל שאלות שאין עליהן מענה.

עם בוקר הקיצו בני הזוג הצעירים בהרגשה מוזרה. כאילו מישהו חילל את פרטיותם ופלש לביתם. כאשר החלו מסתובבים בבית גילו כי זה לא היה 'כאילו' אלא במציאות. גנב חדר לבית באישון לילה ורוקן ממנו את כל התכשיטים ודברי הערך שעה שישנו. רק בחנוכייה הפשוטה לא נגע... הוא לא הותיר אחריו עקבות ויצא כלעומת שבא, מן הדלת האחורית של המטבח. החוליה החלשה בבית המוגן.

עמד ישעיהו וביצר את ביתו בפני הגנבים, אבל בלבו ניקרה מועקה עמומה שלא ידע את פשרה. או שמא ידע, אבל לא רצה לפרשה בינו לבין עצמו.

מדי פעם ניסה ישעיהו להעלות את נושא העלייה לארץ ישראל לדיון על השולחן, אך הרעיה הצעירה, עקרת בית יהודיה פולניה מדורי דורות, לא הבינה מה מדריך את מנוחתו. "זו היתה משובת נעורים, הבטחה פזיזה" טענה לעומתו, "האם חשבת דקה אחת שלמה מה אתה עומד להוציא מפוך, או שהבטחה והנדר עפו מפוך כציפורים זריזות. אז בגלל הבטחה מטופשת שנזרקה מפוך ללא מחשבה כולנו צריכים לסבול?"

וכך נדחה הענין פעם נוספת.

בלילה הראשון של חנוכה תרצ"ו, מעד ישעיהו בדרכו אל החנוכייה ושבר את ידו הימנית. הכאבים החזקים לא הניחו לו ביום ובליל.

בחנוכה תרצ"ז, והוא כבר אבא לשני ילדים מלאי חן ומתיקות, מי חשב בכלל על מעשה מסובך כל כך כמו לעקור מפולין הבטוחה לפלשתינה הקטנה והמאויימת תדיר על ידי אספסוף ערבי צמא דם. למען האמת, אפילו שמשון, אחיו הבכור לא זכר עוד את הנדר של אחיו הצעיר שבגינו זכה בירושה הנכספת, בעוד הוא עצמו מדליק את נרות החנוכה שלו במנורה של כסף צרוף שקיבל מחמיו. אבל החנוכייה הקטנה זכרה...

באותה שנה סבל ישעיהו מקלקול מעיים קשה. אין לדעת האם הפריז באכילת פונטשקעס או לא. אך הוא שכב במיטה בכל ימי החנוכה ובקושי הצליח להתרומם ממיטתו לכמה דקות כדי להדליק את הנרות.

"האם אינך רואה שהחנוכייה תובעת את עלבונה" שאל חזור ושאל את רעייתו. "וכי מקרה הוא שמדי שנה בחנוכה אני ניזוק בנזק כלשהו?"

פטרה אותו בחיוך קליל ועולז ולחשה משהו לא ברור. אך למען האמת, גם ללבה שלה חדר החשש שמא הוא צודק ואכן אסור לשחק בנדירים. בעלה נדר את נדרו החגיגי באוזני עדים רבים. אין זה דבר של מה בכך. היא הבטיחה לעצמה להקדיש לכך זמן למחשבה אחרי החנוכה, אולם מרוץ החיים וגידול הילדים תבעו את כל זמנה, והיא לא הצליחה לחשוב על הענין יותר מדקה אחת. אתא ובא חנוכה של שנת תרצ"ח...

*

באותה שנה נסע חמיו של ישעיהו לארצות הברית לכמה חודשים. בהעדרו מילא חתנו-כבנו את מקומו וניהל את החצר ביד רמה. בחג החנוכה הדליק את הנרות מול מאות החסידים של חמיו וחש בטוח וחזק יותר מאי פעם.

ארבעה לילות הדליק את הנרות ללא כל תקלה. בלילה הבא הגיעה עת פירעון...

באותו יום אחר הצהרים, שעה שהמשמשים הכינו את החנוכייה להדלקה, נשבר בקבוק השמן ותכולתו נשפכה על הרצפה. השלולית נוגבה ברובה, אבל שיירים נכבדים נותרו על הרצפה. מלאכת הניקיון לא היתה הצד החזק של הגבאים.

רבי ישעיהו צעד לעבר החנוכייה בעוז והסידור בידו. בראשו התערבלו קושיות ותירוצים לקראת הפלפול החריף שהתכונן לשאת מיד אחר ההדלקה. הוא צעד הישר אל תוך שרידי שלולית השמן במגפיו בעלי הסוליות החלקלקות.

לפתע איבד את שיווי משקלו. ניסה להיתפס במשהו שימנע את ההשתטחות, אך זה היה מאוחר מדי. הוא החליק בחוזקה ופניו פונות אל הרצפה המטונפת.

המכה שספג לא היתה נוראה כל כך, נסבלת איכשהו. אך כאשר הזדקף וקם על רגליו נראה כמו ליצן בקרקס. כל פניו היו מרוחים בתערובת של פיח ושמן ובוץ. אפו החבול נטף טיפות דם הישר אל תוך התערובת הססגונית והוסיף את הגוון האדמדם לתמונה הכללית.

הוא לא הבין מדוע המוני החסידים עומדים ובוכים. מה הם עושים 'טראסק' גדול ממכה קטנה. כעבור רגע הבין.

הם לא בכו.

הם התפלשו בצחוק סוער.

הוא לא היה הרבי המכובד שחייבים בכבודו, ואפילו אם קרה לו משהו מבדח, איש לא יעז לצחוק. הוא היה רק ה'איידים' של הרבי. והחסידים חשו בני חורין לצחוק מעט על חשבונם.

תחושת ההשפלה והבזיון היו קשים לאין שיעור. הצחוק גווע בן שניה כאשר נשא עינים רושפות להבות לעבר הציבור המתפקע בצחוק מתגלגל. אך העלבון הצורב רדף אחריו כמה חודשים. באותו לילה גמלה בלבו החלטה: עולים לארץ ישראל. גם הרעיה הבינה שהפעם בהחלט רמזו להם מהשמים רמז ברור: "נדרת נדר – עליך לקיימו". עולים לארץ ישראל, אמרה לו בלב שלם. הם סידרו דרכונים. החותן הצליח להשיג להם אישורי עליה לארץ ישראל (סרטיפיקטים) מטעם ממשלת המנדט הבריטי. בחודש תמוז של שנת תרצ"ח עמדו רגליהם של בני משפחת גרונדמן על אדמת ארץ ישראל.

*

"נסענו הישר לירושלים ושכרנו דירה קטנה בשכונת בתי מחסה בעיר העתיקה. בדירה שחלונותיה פונים אל מקום המקדש". המשיך הרב ישעיהו גרונדמן את סיפורו באוזניהם של קהל המאזינים בבית מדרשו בליל חנוכה של שנת תשכ"ו. "בחנוכה של שנת תרצ"ט הדלקתי את הנרות על אדן החלון מול מקום המקדש וחשתי רגשי התרוממות נעלים. קיימתי את הנדר "והדליקו נרות בחצרות קדשך". אך כמה ימים לאחר החנוכה - כאשר נערים ערבים רגמו אותנו סמוך לבית באבנים גדולות, החלטנו כי העיר העתיקה של ירושלים היא מקום סכנה, וברחנו לעבר העיר שמחוץ לחומות. עד היום הזה טרם קיימתי את הנדר בשלמותו" נאנח הרב ישעיהו גרונדמן. "נדרתי להדליק את הנרות בחנוכייה מול מקום המקדש שלוש שנים לכל הפחות, ובינתיים קיימתי רק שליש מנדרי. כעת נשברו להן שתיים מן הכוסיות העתיקות, עליהן הצליחו זקניי ואני לשמור מכל משמר במשך מאה ושלושים שנה. מה יהיה? מתי אקיים את נדרי? ואתה" פנה אל האורח המקשן, "כבר מבין על מה הרעש?"

השאלה ריחפה בחלל האויר ונותרה ללא מענה משך שנתיים. ירושלים היתה עיר חצויה שבלבה חומה עד למלחמה בחודש אייר תשכ"ז.

בחנוכה תשכ"ח, הצטופפה משפחת גרונדמן, יחד עם קהל האוהדים והמעריצים הגדול של הרב הישיש, בדירה קטנה בירושלים העתיקה. היתה זו דירה של יהודים שנגזלה מידיהם באייר תש"ח עת נפלה ירושלים העתיקה בידי חיילי הלגיון הירדני, והוחזקה בידי דיירים ערביים. כעת עברה נקיון וטיפול שנועדו למחות כל זכר של תשע עשרה שנות גזל ישמעאלי.

עיניו של הרב גרונדמן הישיש נטפו דמעות כשני מעיינות שעה שברך את שלוש הברכות בלילה הראשון של חנוכה בשנה ההיא, ובשנה שלאחריה, תשכ"ט, אבל ידו היתה יציבה כאלון. הוא זכה לקיים את נדרו!...

הרב רבי יאיר וינשטוק שליט"א

מה הופך אדם רגיל לאדם מיוחד?

התשובה מורכבת מאד ומתפרסת על פני תחומים רבים, אבל כאשר אדם יוצא מתוך עולמו הפנימי ומתבונן על סביבותיו, מאבחן מצוקה של אחרים ובמקום לומר 'שלום עלי נפשי' הוא מתגייס לעזור להם בכל שטח אפשרי. זהו דבר שהופך אדם סטנדרטי לאדם לא רגיל.

כזה היה רבי שלמה אליאך, איש חסד מופלא בירושלים של פעם. אדם פרטי שלא היה חייב לעשות יותר מאחרים אבל כשראה מה קורה סביבו, לא היה מסוגל להישאר אדיש.

ירושלים של מעלה, ירושלים של לפני למעלה ממאה שנים, היא עיר אחרת לחלוטין מכפי שאנחנו מכירים אותה כיום. חוץ מהתפאורה החיצונית של המבנים המונומנטאליים, חומות האבן העתיקות,

והסמטאות המקומרות לא נותר בה הרבה מפעם, בעיקר מחיי העוני המחפיר. היום בעידן השפע קשה לנו לתאר בדמיון את העניות המזעזעת של אז, כאשר קצה של לחם ישן טבול בשמן זית נחשב למעדן, ואם זכית לתבל את הפרוסה בשן שום היה זה כבר מעדן מלכים.

"בית התבשיל והכנסת אורחים אליאך" הכריז השלט הצנוע בשכונת שערי פינה בירושלים. (גבולות שכונת מאה שערים)

המוני רעבים מצאו שם מדי יום ארוחת צהרים חמה ומשביעה, הם באו מכל העדות והחוגים, לאו דווקא חרדים. ר' שלמה אליאך לא בדק בציציות וכולם התקבלו במאור פנים. עולים חדשים סתם מבקרים ועולי רגל עניים שבאו לירושלים בימי החגים וגם... אסירים בחופשה שאיש לא רצה להכניסם לביתו מחשש שמא יחזרו לסורם, ויחליטו לבדוק דווקא אצלו האם לא החלידו כישוריהם המקצועיים.

אבל עוד הרבה קודם, עוד לפני שפתח את בית התבשיל שלו התרוצץ ר' שלמה יוסף אליאך בירושלים העתיקה, וראשו המה כגלגל. הוא ראה מחזות קשים של חולים מוזנחים מחוסר תנאים היגייניים ושאל את הרופאים כיצד ניתן להקל על סבלם. כמה מבכירי הרופאים בבית החולים "ביקור חולים" אמרו לו כי אילו היה להם קרח, היה אפשר למנוע הידרדרות מצבם של חולים, בעיקר מנותחים. ר' שלמה הריץ מכתבים לאירופה הכניס את גדולי השתדלנים לתמונה, וזעק את זעקתה של ירושלים הנאנקת בעוניה. לאחר כמה שבועות הגיעה מפריס ליפו מכונת הקרח הראשונה, וכל העיר רעשה וגעשה: מכונה מייצרת קרח בירושלים! וזה היה עוד לפני מלחמת העולם הראשונה. מלחמת העולם שפרצה בשלהי שנת תרע"ד הביאה את ירושלים לשיאים חדשים ובלתי נתפסים של עוני, מחלות, רעב ותמותה. הצבא התורכי גייס את בני הישיבות חסרי הניסיון הצבאי ושלחם ללא רחמים הישר אל החזית מול הצבא הבריטי המצויד בתותחים קטלניים. ירושלים ידעה אז אחת משעותיה הקשות ביותר. טובי בניה הפכו לבשר תותחים והרבה מאלו שנשלחו לחזית לא שבו משם בחיים, או חזרו קטועי גפיים ונכים לכל החיים.

ר' שלמה אליאך ניצל את כל הקשרים שלו עם אנשים בעלי יכולת והשפעה על ראשי השלטון התורכי, ויחד עם גדולי רבני ואדמו"רי העיר הצליח לפעול לפטור רבנים ומשרתים בקודש מחובת השרות בצבא התורכי, דבר שהביאה להקלה משמעותית, כאשר בני הישיבות ברובם הצטיידו בתעודת "רב" שהקנתה לנושאה פטור גורף מן הגיוס...

אבל הוא לא הסתפק בכך, מאות משפחות שראשיהן-מפרנסיהן גויסו לצבא נותרו מאחור ורעבו ללחם, עבורן הקים את הארגון "אנשי חיל" שדאג לכלכל את בני המשפחות עד שהאבא יחזור (אם וכאשר...)

ר' שלמה היה אדם בעל מעוף, וככזה יסד את "ועד המים" לחלוקה צודקת של מים לתושבים; (את המים אגב, הביא ברכבות מ'הכפר ביתר' הסמוך לירושלים...) יסד כמה "בתי-תה" שחילקו תה חם ומתוק חינם ובצידו כעך טרי; ומבוקר ועד ליל עסק בהשגת מצרכי יסוד כקמח ופחמים וחלוקתם עד פתח הבית. מאוחר יותר, כאשר בגין התארכות המלחמה העמיק הרעב בירושלים ורבים מתו מיתת רעב וכפן, השיג בדרכים עלומות שאיש לא ידע, אוכל ותבשילים לנצרכים במחירים מוזלים ובעיקר בחינם.

כך התקרב ר' שלמה אל גולת הכותרת ויעוד חייו: האכלת רעבים.

*

עם תום המלחמה ליקקה העיר את פצעייה, העוני והמחסור זעקו מכל פינה, ומחזה של ילד נפוח-כפן המהלך ברחוב ועיניו בולשות אחרי כל ערימת אשפה, שמא ימצא בתוכה חתיכת לחם ראויה למאכל, וטרם ימצא את פת הלחם הנכספת, צונח ללא רוח חיים - לא היה נדיר. באותם ימים גמלה החלטה בלבו לפתוח "בית תבשיל" כדי שמחזות מעין אלו לא יישנו.

מהיכן השיג את האמצעים הפיננסיים, איש לא ידע. אך בעיצומה של מלחמת העולם הראשונה, נפתח בעיר העתיקה "בית התבשיל עליאך" (כך בתחילה, מאוחר יותר הפך השם ל"אליאך"), ומדי יום היו משתרכים בפתחו תורים ארוכים של יהודים רעבים שזכו במנת אוכל חמה. מי במחיר מוזל ומי ללא תמורה, בהתאם למצבו הכספי. כאשר הסתיימה המלחמה, והרעב היכה בעיר בכל תוקפו, המשיך להאכיל את בני העיר עוד למעלה מעשרים שנה, עד ליום מותו.

הווי הימים ההם משתקף במודעה נוגעת ללב שתלתה ברחובותיה של ירושלים:

"הנהלת בית החבשיל והכנסת אורחים, מודיעה בזה לכל אלה המהגרים והתושבים המקומיים, בעלי רגש, אשר אינם רוצים לאכול חנים, וגם אין ידם משגת לשלם מחיר גבוה בבתי האוכל, כי ישונו בעד סכום מְצַעֵר של חמישים גרו"מ (גרוע מצרי) את כל ארוחות של שבעת ימי הפסח ליום ולילה מאכל שבת ויו"ט עצהיו"ט (על הצד היותר טוב), ומצות מנישעוויץ לימי החג. על החתום: שלמה עליאך".

50 גרוש מצרי לארוחות עבור שבעת ימי החג היו פחות מהשתתפות סמלית, אבל רבי שלמה היה זקוק גם למעט הזה כדי שיצליח לשרוד, ומאיךך, מנע מאורחיו בצורה חכמה את תחושת הבושה של אכילת לחם חסד.

*

רבי שלמה אליאך נולד כשלמה גלויברמן בשנת תר"ך לשובלת של חסידי קרלין, אביו רבי אברהם אשר, צאצא לאחיו של רבי אהרן הגדול מקרלין, היה חסיד קרלין ליהט שהוריש לבנו את הלהט החסידי. תפילתו של ר' שלמה בבית מדרשם של חסידי קרלין היתה מלווה בשאגות מעומקא דליבא, כדרכם של חסידי קרלין ובעת שהיה אומר את "נשמת" הגיע להתלהבות כזאת עד שהתנועע והתכופף וזקנו הגיע כמעט עד הרצפה.

הצדיק הירושלמי רבי אריה לוי זצ"ל היה טוען כי התואר "אבי האסירים והמצורעים" שדבק בו - שייך למעשה לרבי שלמה אליאך, שעוד הרבה שנים לפניו לקח תחת חסותו את הטיפול באסירים, אותם ביקר בבתי הסוהר ודאג להם כאשר איש מלבדו לא חשב עליהם, ובמצורעים בהם טיפל פעמים רבות בלי לחשוש לסכנת הידבקות. בימי מלחמת העולם הראשונה נחלץ לעזרתם של יהודי ירושלים בכל התחומים, וכאשר לא הצליח "מעל השולחן", במגעיו מול השלטון התורכי, עסק גם בהברחת בני ישיבות מהעיר וסייע להם להתחמק מן השרות בצבא העות'מאני. יום אחד הלשין עליו אחד התושבים באוזני המושל והלה הוציא נגדו צו מעצר. הוא נעצר והועבר לכלא עכו, שם המתין למשפטו.

ר' שלמה הכיר את החוקים התורכיים האכזריים וידע כי גזר דינו עלול להיות מוות בתליה. הוא לא חיכה עד שעניבת החנק תיכרך לצווארו. באחד הימים ניצל את חוסר ערנותו של השומר וברח מהכלא כשהוא נמלט רגלית עד ליפו. כאן פגש ערבי וקנה ממנו את הדרכון שלו. לערבי קראו לא פחות מ"אליהו" (אליג'ה) ובדרכון נכתב באותיות אנגליות ELIAGEH, וכך – טוענת גרסה עקשנית - הפך שם המשפחה גלויברמן לאליאך...

רבי שלמה אליאך נפטר בתמוז שנת תש"א ובית התבשיל שלו חדל מתפקודו לאחר פטירתו. אולם שמו מהווה עד היום סמל של איש חסד שהיה מוכן לעשות הכל למען סבלם של אחרים.

ואם רבי שלמה אליאך האכיל רעבים בימי מלחמת העולם הראשונה. בא ממשיך דרכו איש החסד המופלא רבי יוסף אייכלר שהאכיל את רעבי ירושלים בימי מלחמת תש"ח.

בשלושה כתרים התעטר ר' יוסל אייכלר: משמשו המסור של האדמו"ר מוהר"א מבעלזא; מקים ישיבת המתמידים; ואיש החסד הבלתי נלאה, ואנו נספר כאן על פן החסד שלו שהיה מעבר לתפיסת אנוש.

השכונות העתיקות של ירושלים החדשה – מאה שערים, בתי אונגרין והשכונות הצמודות אליהם ידעו את רגעיהם הקשים ביותר בימי המלחמה, שכן הן ממוקמות בקרבת מקום לעיר העתיקה ולהרים שהשתקפו מול השכונות ועליהם התמקמו צלפי הלגיון הערבי. בעלי אמצעים, או מי שהיו להם קרובי משפחה בשכונות המרוחקות יותר או אפילו בתל אביב, נמלטו מבתיהם כל עוד נשמתם בם. חסרי המזל האומללים והנדכאים, נותרו בשכונה חשופים לפגזים ולאימת המוות.

בשכונות עתיקות ועניות אלו לא היו מקלטים, והתושבים התחבאו מאימת הפגזים בקומות ראשונות בין שקי החול, חלקם נכנסו למרתפים ומחסנים עתיקים חסרי פתחי אוורור. כל יציאה היתה כרוכה בסכנת נפשות. היו ימים שהפגזים המטירו בקצב הגשם, כשהם מתפוצצים בקול ריסוק מזעזע, ולאחר מכן נשמעו קולות אריחי הרעפים הצונחים מטה, על אבני המרצפות...

*

ברחובות ריחף ריח הפחד והמוות, מי שנאלץ לצאת מן המקלט עשה זאת בריצה מהירה. אף אחד לא התעכב ברחוב ללא סיבה, איש לא ידע היכן יתפוצצו הפגזים ולהיכן מכוונים הצלפים את קני תותחיהם.

המקלטים היו על פי רוב חדרים קטנים שהכילו נפשות רבות בצפיפות איומה. אולם לא היתה ברירה, הערבים הפגזו ללא רחם וללא הפסקה, לא היה מקום בטוח, כל הדרכים בחזקת סכנה. משפחות שהתגוררו ברחובות מרוחקים יותר ניסו – לאחר מספר ימי סבל במקלטים לעלות לביתם, אך פגז או שניים שנחתו בקרבת מקום, הניסו אותם עד מהרה בחזרה אל המקלטים. הבעיה הקשה היתה בעיית המזון. הגוף תובע את שלו גם תחת מטר פגזים, וליושבי המקלטים לא היה מה לאכול. גם הבתים היו ריקים ממזון, אולם אף אחד לא העז לצאת מהמקלט אל הרחוב לתור אחר מזון. אנשים העדיפו לגווע ברעב במקלטים המוגנים יחסית ולא להסתכן בסכנת חיים מיידית ביציאה אל הרחובות המופגזים.

*

וכך כרסם הרעב בבני המעיים. לחם לא היה בנמצא, ואם כבר השיגו מוצרים שונים כמו קטניות או קמח, לא היתה אפשרות לבשלם. באותם ימים הבישול היה בעיקר על גבי פרימוס שהובער בנפט. מאז החל המצור על ירושלים אזל הנפט בעיר. התושבים החלו לבשל באמצעות גזרי עצים וסמרטוטים.

פתרון זה היה טוב בזמני הרגיעה, בשכונות המופגזות ביצוע הרעיון הזה גבל בפיקוח נפש, כדי להשיג את המזון ולאסוף את חמרי הבעירה היו צריכים לשוטט בשטחים הפתוחים שהיו חשופים כל רגע לנחיתת פגזים.

אז התגלה הבחור יוסף אייכלר ברוב תושייתו ובכוחות הנפש הכבירים בהם ניחן. ליד המקווה השכונתי הוקם מחסה משקי חול, לידו העמיד רבי יוסף כיריים מאולתרות עשויות לבנים ועליהם הוצב סיר גדול. היה זה דוד ענק שהשתמשו בו רק בערב פסח להגעלת כלים, ועתה הוא הפך למקור חיים להחיות עם רב.

בתחילה נמצאו עבור הבישול מעט עצים ממחסני המקווה שבהם חיממו את מי המקווה. לאחר מכן השתמשו בעצים שנפלו בהפגזות, רבי יוסף ושותפו רבי יצחק גייגר (שכונה 'רבי יצחק הפרטיזן' או רבי יצחק נדווערנער) נשאו את הגזעים. הם ביקעו אותם במשך שעות לשבבים והכינו אותם לשימוש.

אך מניין ישיגו מזון? יוסל חשב ומצא פתרון!

מספר חודשים קודם לכן הוקם בקרבת מקום מפעל לייצור פתיתי פסטה ואטריות. רבי יוסף ומסייעיו נכנסו אל המפעל, נטלו שקים עמוסים בפתיתים, נשאו על כתפיהם והביאום אל הדוד הגדול

בפתח המקווה. ר' יוסל בישל את הפתיתים, את המנות הניחו בדליים ובסירים מכל הבא ליד, וכך חילקו מאות מנות חמות ומשביעות כל יום למשפחות הספונות במקלטים.

*

אנשים רבים שנאלצו לצאת מהמקלט להביא טרף לבני ביתם, שילמו על כך בחייהם. רבים מהרוגי המלחמה היו אלו שהיו מוכרחים לצאת מהמקלט.

ר' יוסל בפעילותו הבלתי נלאית, עזר לרבים להינצל ממוות וודאי שארב להם ברחובות. המזון הגיע למקלטים וחסך למאות יהודים את הצורך לצאת מהמקלט, חיים רבים ניתן לזקוף לזכותו.

בימים שההפגזות היו תכופות, חרדו האנשים במקלטים לחייו של ר' יוסל המתהלך בחוץ ואינו יודע פחד מהו. כאשר שב והופיע עם אוצרות המזון בידיו, שמחו בשלל המזון שהביא, ושמחו עוד יותר לראות שהוא בריא ושלם. ניסים גלויים ליוו אותו בדרכו, ולמען האמת גם הוא לא היה לגמרי רגוע, ותכופות שמעוהו ממלמל בעת לכתו ברחוב, חשוף לסכנה, "בזכות הרבי הקדוש מבעלזא", אותו שימש כידוע במסירות נפש, ועל כוחו של הרבי הצדיק נשען כאשר נכנס למגרש הביתי של מלאך המוות.

*

היו ימים והיו ימים. היו ימים רגועים יותר בהם ההפגזות לא היו צפופות, אז היתה לו אפשרות לרוץ בין קירות הבתים ולחלק מנות חמות, אך היו ימים שההפגזות לא פסקו לרגע. רבי יוסף נדד בימים הללו לשכונות רחוקות, נכנס למאפיות שהיו סגורות עקב ההפגזות, כמו המאפיה בתל ארזה, ומאפיות נוספות, לקח שקי לחם מכל הבא ליד וחילק בין המקלטים.

באזור שכונת בתי ורשא עמדה מאפיית הויזמאן בה היו שקי קמח ולחם, גם משם "סחב" ר' יוסל שקים בימי ההפגזה הקשים, לספק מזון לנצורי המקלטים.

יצחק נדווערנער סחב אף הוא על גבו החסון את שקי הלחם ממאפיית הויזמאן, ובלי להירתע הלך יחד עם רבי יוסף לספק את המזון מציל הנפשות אל מרתפי הבתים בבתי אונגריין.

היתה חנות באזור מחנה יהודה שבעליה הכיר את יוסל והעריץ אותו, בדרך כלל הוא שמר את המוצרים וגבה עליהם מחירים מופרזים, מחירי מלחמה. אך ליוסל אייכלר נתן כל מה שביקש.

יוסל אייכלר היה המלאך המושיע של ירושלים, אומרים זקני ירושלים עד היום. הוא פעל ועשה מעשים של חסד, בערה בו נקודה פנימית של אהבת ה'. הוא הציל מאות יהודים ממות, יהודים שכבו במקלטים וגוועו מרעב, ויוסל הציל אותם בחירוף נפש מחרפת מוות.

"בוקר סגרירי אחד", מספר אחד מזקני העיר, "התעוררנו מרבצנו באחד המרתפים שאינם ראויים אפילו למרבץ חתולים. גרוננו ניחר מרוב אבק והזנחה ששררו במרתף, אולם היתה סכנה לצאת אפילו לרגע אחד, ההרגשה הגופנית והנפשית היתה נוראה. והנה מופיע בפתח רבי יוסף יחד עם שותף נוסף, והם גוררים עמהם סיר ענק מלא בקפה מהביל וחם, עבור כל יושבי המקלט היה זה רגע של התאוששות ולחלוח שפתיים, חשנו שהוא פשוט החזיר לנו את החיים".

ממקלט למקלט מתרוצץ רבי יוסף ועמו במלאכת הקודש סייעו בידו יבדלח"ט אחיו ר' מנשה אייכלר (אביו של חה"כ הרב ישראל אייכלר) ור' יצחק גייגר-נדבורנר שהיה כאמור גברתן בעל כח והוא אשר סחב יחד עם רבי יוסף את השקים העמוסים מהחנויות והמאפיות ולאחר מכן את הסירים הכבדים לעבר המקלטים.

אנשים נשים וטף גוועו במקלטים משוועים למזון כלשהו, והנה מופיעים רבי יוסף ושותפיו עם סיר מרק ענק, מחיה נפשות.

*

והנה אחד ממעשיו ההרואיים:

הרחובות היו ריקים מאדם, ורק הדי ההתפוצצויות ממלאים את האוויר, והכול היו ספונים במרתפיהם. הרעב החל לכרסם בקרב יושבי המקלטים, רבי יוסף החליט שהוא חייב לעשות מעשה.

מצפון מזרח לשכונת בתי אונגרין השתרע המגרש הרחב שנקרא ה'אונגרישע פעלד', (המגרש ההונגרי, מול מתחם ישיבת מיר) מעבר לו היתה בנויה שורת חנויות כמו מרכז מסחרי קטן, ובה היו מספר חנויות מזון. (כיום אלו החנויות המוכרות שליד ישיבת מיר) בחנויות היו שקי מזון, קמח וקטניות מסוגים שונים. הבעיה היתה שהמגרש היה חשוף, וכל העת נחתו שם פגזים, מי שעבר שם נגלה לעיני אנשי הלגיון שישבו בעמדותיהם בבתים הסמוכים – באזור מנדלבוים. הם היו דרוכים וכאשר דמות מהלכת, ירו מיד, וכיון שהיו צלפים - הירייה היתה קטלנית בדרך כלל.

בתוך שורת החנויות אשר מעבר למגרש החשוף היתה חנות בשם "הספקה לבני הישיבות", שהיתה שייכת לשני יהודים יקרים מתושבי העיר. לתושבי השכונה נודע מפי הבעלים, שיש בחנות שקי קמח ואורז, פחי שמן, פחי שימורים, ומוצרים נוספים שיכולים להשביע את רעבונם ולהרגיע את בטנם ההומה.

ר' יוסל החליט שאין ברירה, במקום שאין אנשים החליט הוא לצאת במסירות נפש ולהציל את האנשים מרעב. כדי לא להיחשף לעיני הצלפים זחל צמוד לקרקע כנחש. לבו הולם בחזקה והוא חפץ להגיע במהירות אל העבר השני, אך אסור היה להרים את הגוף במילימטר מהקרקע. וכך זחלו ר' יוסל ושותפו אל החנות בחשכת הלילה, בלילות נטולי אור ירח, במסירות נפש על פני השדה החשוף. ר' יוסל ושותפיו יצאו לזחילה בתחילת הלילה בחסות החשיכה, וכששבו עם 'מרכולתם' כבר היה קרוב לעלות השחר.

תוך כדי הסתכנות חיפש פירצה שיוכל להיכנס בעדה אל החנות, באחד החנויות נמצא חלון גבוה שיוסל מיהר לטפס דרכו והנה הוא בפנים, אולם לא היתה זו החנות שהכילה את מצרכי המזון. שכן הכניסה אל חנות המזון היתה רק מכיוון הצד החשוף לעמדות הלגיונרים, בין החנות אליה הצליח לחדור מאחור לבין החנות המבוקשת הפרידו מספר חנויות.

רבי יוסף חש שבזמן כזה כאשר חיי נפשות תלויים מנגד, לא קירות יעכבוהו ממשימתו. בעזרת כלים מאולתרים פרץ חור בקיר החנות, דרכו זחל אל החנות הסמוכה, ומשם במאמצים מחודשים פרץ פירצה נוספת אל החנות הבאה, כשבכל אותה עת הוא ניצב במרחק קטן מעמדות הלגיונרים הממטירים אש וגפרית על השכונה.

והנה סוף סוף הוא הגיע אל חנות המזון בה מצא את מבוקשו: שקים של גרגרי שעועית ("בעבלאך") וקטניות שיוכלו להשביע לזמן מה את יושבי המקלטים... ומי יוכל לתאר את שמחתם של יושבי המקלטים כאשר חזר ר' יוסל עם השעועית והקטניות. אלפים ישבו בתוך המקלטים, אחד קם ועשה מעשה, והציל נפשות.

*

פסגת חייו של רבי יוסל אייכלר היתה כידוע הקמת "ישיבת המתמידים". הגאון הצדיק רבי יהודה'לע הורביץ מדז'יקוב זצ"ל, היה תמיד אחוז התפעלות ממעשיו הנשגבים של ר' יוסף בהקמת ישיבת המתמידים ומסירות נפשו המופלאה.

הגאון החסיד רבי אליעזר דוד פרידמן שליט"א תלמידו ונאמן ביתו של הגאון זצ"ל מספר, "כידוע רבי יהודה'לע היה בעל רגש עצום לכלל ישראל ונאמנות לתורה ולהקב"ה, בכל מקום ששמע שיש עליה ברוחניות אפילו במקום מרוחק בחו"ל שש וששמח.

לפעמים היה עולה לישיבת המתמידים שנפתחה באותה שעה והיתה הצלה עצומה לאותו הדור, היה עולה אל היכל בית המדרש ומתבונן בילדים והבחורים שמילאו אותו ולמדו בשקידה ובעונג. עיניו מלאו דמעות עד שלא היה מסוגל לשים מעצור לעצמו והיה מתפרץ בבכי סוער. כל הכאב על מצב היהדות בדורנו התפרק בבכי זה. איזה אושר ואיזו הצלה, אמר, ילדים רכים אלו, שעד להקמת

הישיבה רבים מבני גילם פרקו עול והתדרדרו, והנה הם לומדים תורה ופניהם זורחות בקדושה ובטהרה.

רבי יהודה'לע זיע"א לא הסתפק בזאת, כל דבר הוא חקר לעומקו. על שום דבר לא התבונן בשטחיות, יש כאן סוד, איך זוכה יהודי לכזו זכות.

והיתה לו גם תשובה, הוא בירר וידע על פעולותיו של ר' יוסל בזמן המלחמה. ורבי יהודה'לע אמר זאת למקורביו:

"ברור לי בלי ספק, שבזכות המסירות נפש של רבי יוסל להציל יהודים ולהאכיל אנשים נשים וטף בהפקרת נפשו, רק בשל כך היתה לו הזכות להעמיד דבר גדול כזה. כח המסירות נפש של רבי יוסל היא שעמדה לה לישיבת המתמידים".

בהמשך חייו נעשה רבי יוסף סוחר ספרים מצליח אולם תמיד חילק את כל רווחיו לצדקה. הוא חילק לנצרכים סכומים עצומים. בסדר גודל של גבירים בלונדון ובניו יורק, אף על פי שרווחיו לא הגיעו לאחוז קטן מרווחיהם. אלפי דולרים תחב בשקט לחיקם של יהודים שנקלעו למצבים קשים. יהודי שעמד לחתן ילדים, ולא ידע כלל מאין ישיג כסף לכל צרכי החתונה, קיבל פתאום לידי חבילת שטרות בסך אלפי דולרים, ועיניו אורו.

לר' יוסף לא היו שעות קבלה, תמיד ניתן היה למצוא אותו בחנות-מרתף הספרים שלו, או כשהוא מתהלך ברחובה הראשי של גאולה. פניו היו מאירות וקורנות דרך קבע. ניצוץ של הומור פיקחי מרצד בעיניו, וכל אחד חש בנוח לתנות בפניו את צרותיו, והוא נכנס לעובי הקורה, ונרתם בכל מאודו לפתרון הבעיה.

בחיי האישיים הסתפק ר' יוסף במינימום, גם בשנים שבהן התפרנס ברווח וחילק סכומים גדולים לצדקה, את עצמו הוא פשוט לא ראה. כל מקרה מצער דיבר אל לבו, והוא לא יכול היה לעמוד מנגד. מכל רווחיו והצלחתו המסחרית הגדולה לא נותר בידו מאומה, לאחר פטירתו לא הותיר אחריו אף לא קבא דמוריקא. את הכל גנז - כמונבז המלך בשעתו - לעולם הבא.

*

סביבות בית החולים "אסותא" בתל אביב.

כמה יהודים מסתובבים הנה ושוב ואינם יודעים את נפשם. זה עתה אשפזו כאן קרוב משפחה. ברוך ה' עבר הכל כשורה, והחולה בידיים טובות, אבל בינתיים פרשה השבת את כנפיה גם על תל אביב, והם אינם יודעים אנה הם באים. אפילו נרות שבת לא הספיקו להדליק. זרה ומוזרה להם העיר תל אביב הרחוקה מבני ברק עירם מרחק הליכה בסך הכל, ולמרות זאת חשים הם בה כמי שבאו הנה מכוכב אחר.

ברחוב ליד בית החולים מתנהלת התנועה כרגיל, לדאבון הלב. האם יש כאן מישהו שזוכר כי שבת היום? ככה זה כשלא מכירים את תל אביב... אבל פתאום מגיח משום מקום שהוא יהודי חביב, עיניו בורקות וחיוך נצחי על פניו המאירות.

"א גוט שבת!" קורא הוא לעומתם ומסלק בהבל פה אחד את אווירת הדיכאון אפופת החולין שאליה נקלעו.

"יש לכם היכן לאכול סעודת שבת?" הוא שואל כביכול.

מבלי שיחכה לשמוע את התשובה, הוא מודיע להם "אתם האורחים שלי לכל השבת" ומסלק אבן כבדה שרבעה על לבם של בני המשפחה.

במורד המדרגות מספיק הוא להגניב מבט אל נרות השבת הדולקים פה ושם, אותם נרות שהוא עצמו וזוגתו חילקו לפני זמן קצר. הוא 'אוסף' עוד משפחה בני ברקית נבוכה שהגיעה הנה "כמעט בצפצוף" ומוליכם אחר כבוד לביתו.

אין לו ארמון, אף לא טירה מרווחת, בסך הכל שני חדרים, ארבע מיטות ומטבח מכילה דירתו הצנועה של ר' יעקב מילגרום, אבל הדבר אינו מפריע לאיש. כשיש מקום בלב... ובלבו של המארח לא חסר מקום.

כעת ניגש הוא לעריכת קידוש וסעודת שבת מלאת התלהבות. כשלעצמו – מקפיד לשבת עם "גארטעל" מהודק לחליפתו, אבל אם מבחין הוא כי האורחים נמנים על אלו הפושטים חליפתם בשעת הסעודה – אף הוא עושה כמוהם. "שלא ירגישו שלא בנוח".

נגמרה סעודה השבת שהיתה עמוסה ומתובלת בדברי תורה ואמרות חסידות "ווערטער" עסיסיים ובמאכלים ערבים בשפע, והאורחים המותשים שחוו היום נסיעה לבית חולים על כל הכרוך בה, מוזמנים לישון בבית מילגרום. כל משפחה בחדר אחר. "והיכן תישנו אתם?" מתפללים האורחים.

"יש לנו שכנים בבנין" עונים ר' יענקו מילגרום וזוגתו, "כאשר דירתנו מלאה אנו ישנים בביתם..." האורחים העייפים צונחים למיטותיהם ובני הזוג מילגרום הולכים ל...מטבח. הוא מתיישב אצל השולחן העמוס בספרים ושוקע בלימודיו, והיא יושבת על כסא סמוך ומתנמנת. כאשר קמים האורחים בבוקר, רואים הם כי בעלי הבית כבר הספיקו לשוב מבית השכנים... (ורק פעם אחת נכנס אחד האורחים למטבח באמצע ליל שבת והיה לא כל כך נעים...)

*

יענקו קראו לו לאיש מאיר הפנים, שחליפתו קצרה אבל אישיותו, התלהבותו וחסידותו לימדו פרק בהלכות חסידות ועבודת ה' הרבה הרבה בעלי קפוטות ארוכות... העיניים נוצצות בשעה שנזכרים באחת מדמויותיה האחרונות של תל אביב של מעלה, תל אביב הישנה שאיננה עוד, הרה"ח רבי יעקב מילגרום זצ"ל שהכל מכנים אותו בשם החיבה שדבק בו עוד ברומניה: "יענקו". והוא בענותו ובפשטותו 'מתחבר' לשם הזה ללא כל בעיה. החסיד הזה, היה יליד יאס במולדובה, ואחרי נדודים ומגורים בבוקרסט, פאריס וחיפה, הגיע לתל אביב והתגורר בה קרוב לחמישים שנה, ואת זכרו שומרים רבים בלבם בהערצה.

כל הווייתו היתה חטיבה אחת של חסידות, שמחה, חסד ומאור פנים, אמונת חכמים וכל מיני מתיקות שהיה בהם ביהודים של פעם. כסמל מובהק של יהודי תל-אביב, לא הסגירה חיצוניותו שמץ מני פנימיותו הבווערת. אבל את המאור שבו לא הצליח לכלוא. פניו האירו והסביר לכל יציר נוצר, כקטן כגדול.

כל כולו אמר נתינה ושפע. משבא והשתקע בעיר הגדולה נשא את עיניו כה וכה והנה מציאה לפניו: בית חולים "אסותא" שכן לו. עקב שבוע ושבועיים והבין מיד את מצוקתם של בני משפחות חרדיות שאשפזו כאן את יקיריהם בעוד להם אין לאן לפנות.

מיד פתח את שערי ביתו לכל. הבית בקומה העליונה שברח' ורמייזא 12 בתל אביב הפך לבית מלון אורחים במלוא מובן המילה. בעלי הבית אינם מרגישים שום זכויות יתר בבית... מלבד אחריותם למלא את המקרר בכל מיני מטעמים וחובתם להחליף מצעים – יש שוויון זכויות מוחלט ביניהם ובין האורחים. אנשים שנקלעים לאזור ומבקשים מקום ללון או לאכול, כבר יודעים את הכתובת. בפרט משמש ביתם כאכסניה לכל באי ומלווי החולים בביה"ח "אסותא" שברחוב המקביל, ז'בוטינסקי.

במשך שנים הגיעו ל"אסותא" המוני חולים ובני משפחותיהם מאלו המדקדקים בקלה כבחמורה. יהודים שאינם מכירים את תל אביב ואת שיחה ואת שיגה שנקלעו לכאן על כרחם ואין להם מושיע, היו עומדים ומביטים לכל עבר כשהם נבוכים ומצמצמים בעיניהם, פונים כה וכה ומאין יבוא עזרם?! באותם ימים עוד לא קמו אגודות וארגונים ולא הופקו פרוספקטים ורק שלט קטן במחלקת היולדות של בית החולים סיפר כי בבית משפחת מילגרום, בבניין שמאחורי בית החולים אפשר להתאכנס חינם אין כסף.

ואנשים באו, לא הפסיקו לבוא. בעיקר בשבתות אבל גם בימי השבוע. היו לנים ואוכלים שם ללא הגבלת זמן. בני משפחה מסוימת שנאלצה לשהות ממושכות בסמיכות לבית החולים התאכסנו בביתו של ר' יענקו במשך כמה חדשים. הללו ישנו בחדרים ופרשו מזרונים במרפסת והרגישו באמת ובתמים כבביתם שלהם.

ר' יענקו לא היה "מכניס אורחים" כלל ועיקר! הוא רק היה מראה את הבית, פותח את הדלת, אחר כך הוא והם שווים. רק כשחסרו מיטות הרי הוא פחות מהם... הוא אינו מכבד את אורחיו במאכל ומשתה. וכי בעל הבית הוא כאן? פשוט ממלא את המקרר עד לעייפה ומסביר לאורחים כי "כיון שאין לנו כח לעמוד ולשרת, הרי המקרר לפניכם, עשו בו כטוב בעיניכם!". למשפחת מילגרום נותר רק לשוב ולמלאות את החסר...

מכף רגל ועד ראש היה כולו התמסרות ונתינה. וכל כמה שהיתה פזרנותו לצדקה רחבה תדיר בימות החול, הרי שבשבת היתה פזרנותו עולה למעלה למעלה. ופזרנותו השבתית עטרה לראש פזרנותו של יום יום.

**

השבתות של יענקו! כבר משעה מוקדמת לפני שבת אך רץ לחפש את אורחיו בין כתלי בית החולים. אם צדה עיניו מישהו שאין מקומו כאן – מיד שלף אותו ומוליכו אל ביתו אחר כבוד. לא סיבוב אחד ולא שניים היה עורך בימי שישי. כמה וכמה פעמים ירד היהודי החלוש והחולני הזה את כל קומות הבית שבו הוא גר ומטפס את קומות בית החולים. לעיתים, עד חמש ושש פעמים. וגם לפני התפילה הלוהטת שלו בשבת בבוקר ולעיתים גם אחריה, וקורה גם שאחרי הסעודה. אולי הגיע מישהו? ביום שישי היו מגיעים יהודים חרדים רבים ל"אסותא" כיון שבשאר בתי חולים לא היו מנתחים בערבי שבתות, רק ב"אסותא" שהוא בית חולים פרטי. אבל היו מקרים שהביאו אנשים לבית חולים גם בשעה 11 של ליל שבת. והיכן יישארו בני המשפחה? ברחוב? ואם באו בעיצומו של יום השבת, נגזר עליהם להיות זרוקים ברחוב?! ולכן יצא יענקו גם ביום השבת ולא השאיר יהודי חרדי אחד ללא מזון וגג לראשו.

קרה לעתים נדירות שלא הגיעו יהודים חרדים ל"אסותא" ולא היו אורחים לשבת, אבל אלה הם מקרים נדירים ביותר. בדרך כלל יש אורחים מכל גווי הקשת.

הוא היה מקושר לחסידות וואסלוי וקבע את מקום תפילתו ועבודתו בבית המדרש של האדמו"ר רבי יעקב יוסף שלמה זי"ע מוואסלוי, אליו היה מקורב מאד.

זכה לארח בביתו גם את גדולי הדור:

כשהאדמו"ר מויז'ניץ "אמרי חיים" זי"ע מתאשפז ב"אסותא" ממושכות התאכסנו בביתו כ"ק מרן הרבי מויז'ניץ זצ"ל בעל הישועות משה וגם גיסו הרה"צ רבי משה ארנסטר שליט"א ולהבחל"ח הרה"צ רבי נפתלי חיים אדלר זצ"ל עם בני ביתם. כך גם כשמאושפזים ב"אסותא" ה"אהלי יעקב" מהוסיאטין או ה"אביר יעקב" מסדיגורה זי"ע ובני משפחותיהם מתאכסנים בביתו.

אבל לא רק למלאכים נפתח פתח האהל, גם למי שנדמו לערביים... גם אם הוא זוגתו היו רואים מישהו בלי כיפה שלא חוזר הביתה כי "אנלא נוסע בשבת" מיד מוזמן גם הוא אל הבית. גם אם מראהו אינו מעודד במיוחד את הרצון להכניסו אל הבית פנימה...

היו בתל אביב לאורך השנים סוגי חסד אופייניים לה בלבד. ענף הגמ"חים הכספיים היה מפותח מאד, בנק פאג"י למשל, נוסד מתחילתו כגמ"ח.

היו יהודים 'בעלי קעסל' (מיחם) שבשבתות לפנות בוקר היו עולים אצלם לשתות תה מהביל... עולם החסד של תל אביב כלל את כל אלו שאכסנו בביתם פליטים אחרי השואה, לעיתים לתקופות ממושכות. בין גדולי העוסקים עם החולים בבתי חולים היה ר' משה אונגר ז"ל ממתפללי ביהכנ"ס "חוג חתם סופר" שברח' אחד העם.

